

byplan | 1/14

byplan

Nr. 1 april 2014/66. årgang

byplan

Udkommer med 4 numre om året

Redaktion

Dennis Lund (ansvarshavende)
Vibeke Meyling

Redaktionsudvalg

Dennis Lund, Ellen Højgaard Jensen,
Niels Østergård, Dorthe Brogård,
Vibeke Meyling, Emil Egerod Hubbard

Redaktionsudvalget udpeges af
Dansk Byplanlaboratorium og FAB
(Foreningen af Byplanlæggere)

Redaktionsadresse

Dansk Byplanlaboratorium
Vibeke Meyling
Nørregade 36,
1165 København K
Tlf.: 33 17 72 70
Mail: vm@byplanlab.dk

Abonnement i Danmark

Årsabonnement i 2013: 635 kr.
inkl. moms og porto.
Pris for udenlandske abonnenter
henvendelse til sax@byplanlab.dk
Ved medlemskab af FAB er
abonnement gratis

Grafisk tilrettelæggelse

Emil Egerod Hubbard i samarbejde
med Dennis Lund og Vibeke Meyling

Forsideillustration

Ewers' Pakhus i Sønderborg.
Vibeke Meyling

Bagsidebillede

Møns Klint.
Vibeke Meyling

Ekspedition

Dansk Byplanlaboratorium
Eva Josefsen
1165 København K
Nørregade 36

Tlf.: 33 13 72 81
Mail: db@byplanlab.dk

Tryk

Handy-Print A/S

ISSN 0007-7658

Oplag

700

Signede artikler står for forfatterens regning, usignede for den ansvarshavende redaktors regning

BYLEDELSE

Hvordan håndterer kommunerne nye strategiske samarbejder?

Tilmeldning senest d. 21 april på
www.byplanlab.dk

Workshop på CBS, Frederiksberg – 20. maj 2014

dansk byplan
laboratorium

INDHOLD

- 2 **Leder:** Det uundgåelige
Vibeke Meyling
- 4 **Skrumpelev** - 4 scenarier
Ellen Højgaard Jensen
- 11 **Skrumpelev**
- symbtombehandling eller helbredelse?
Kristian Larsen og Bent Johannsen
- 15 **Græsrodder & bevaring**
Erik Büchert
- 20 **Bevaring synliggør kulturhistorien**
Mette Lauridsen
- 27 **Nyklassicisme & bybygning**
Robert Mogensen
- 33 **Naturbeskyttelse & inddragelse**
*Niels Christian Nielsen, Anne-Mette Hjalager
og Thomas Theis Nielsen*
- 44 **Anmeldelse:** Kriser og kamp i New York
Gisle Lækken
- 46 **Anmeldelse:** Cyklen - brug og branding
Charlotte Odgaard Sjælland
- 49 **FABstof**

DET UUNDGÅELIGE?

Det er rigtig mange år siden, hvis nogen sinde, at Byplanlaboratoriet har været så synlig i medierne. I aviser, i nyheder i radioprogrammer og i TV programmer -. Telefonerne kimedede og journalister og fotografer fandt ind i Nørregade, hvor Byplanlaboratoriet bor i en gammel lejlighed. Anledningen var at Byplanlaboratoriet i en rapport for Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter tillod sig, at præsentere fire scenarier for "Skrumpelev", hvoraf det ene hed nedrivning.

Det rørte ved næsten lige så mange følelser, som da giraffen Marius i ZOO blev slået ihjel. Rive huse ned og slå dyr ihjel – det sætter følelser i gang.

Det var en fryd at høre Dansk Byplanlaboratorium nævnt så mange gange, selvom de fleste af journalisterne skulle tage tilløb til det mærkelige navn, dansk byplanlaboratorium - som de aldrig havde hørt før.

Med en forholdsvis lille og enkel rapport, som Ellen Højgaard skriver om her i blader, lykkedes det i den grad at sætte en debat i gang – og det var også det, der var meningen. Reaktionen kom fra alle sider, og der var ramaskrig fra blandt andet Venstre og Enhedslisten, fra Landsforeningen, Landsbyer i Danmark og fra velfungerende landsbyer, som bestemt ikke ville lukkes. Og der var mange der spurgte, 'Kan man lukke en landsby?'

Men hvordan bruger man en storm i et glas vand? For som Kristian Larsen og Bent Johannsen skriver inde i bladet,

så er det, at helt små landsbyer skrumper kun en lille del af problemet.

En større udfordring end vejkanterbyen Skrumpelev er der nok for de kommuner, som har mange tomme bygninger spredt udover hele kommunen. Det kræver entreprenørskab, faglighed og fantasi at takle det og prioritere sin indsats, for de 400 millioner, som staten har afsat til forskønnelse og oprydning kan ikke dække en brøkdel af behovet. På landsplan regner man med, at der er omkring 60.000 tomme ejendomme, og SBI skønner, at det vil koste omkring 6 milliarder kroner at få revet alle forfaldne bygninger ned over hele landet.

Strukturreformen i 2007 da 271 kommuner blev til 98 var med til at styrke de største byer og svække de mindste. Spørgsmålet er om strukturreformen 'blot' har forceret det uundgåelige. Men hvis man på forhånd agerer i forhold til at en udvikling er uundgåelig, så skal det nok blive virkelighed.

Når man er midt i en udvikling, som langt overvejende ser ud til at gå i én retning, så begynder alle at trække i den retning for at være på forkant eller for i det mindste ikke at være bagstræberisk eller urealistisk.

► *Ewers' Pakhus i Sønderborg. Bygningen er i jugendstil fra begyndelsen af 1900 - tallet tegnet af marinearkitekt Fink. Det er uambitiøst, at man stadig ikke har kunnet beslutte sig for at bevare bygningen. (se også forsidebilledet)*

Da industrien i 50'erne rykkede fra øst til vest og København var i krise, handlede al planlægning ud fra den logik. Ingen kunne forudse den omvendte bevægelse, som kom på grund af den teknologiske udvikling. Spørgsmålet er så om den omsiggribende centralisering inden for alle områder nu er svaret på alt?

Der er nok ingen tvivl om at Skrumpelev forsvinder, med eller uden planlægning – med eller uden økonomisk støtte. Men hvad med alle de sunde landsbyer, som både rummer ildsjæle og kulturarv, og hvad med de større provinsbyer, som skranter? Lad falde hvad ikke kan stå, men pas på alle de fantastiske steder og bygninger, der findes overalt i landet uanset, om de må hvile lidt på laurbærene. Måske de kan få en renaissance, når vi opdager nye måder at bruge dem på. Uambitiøse beslutninger truer trængte kommuner mere end den uundgåelige udvikling affødt af globaliseringen.

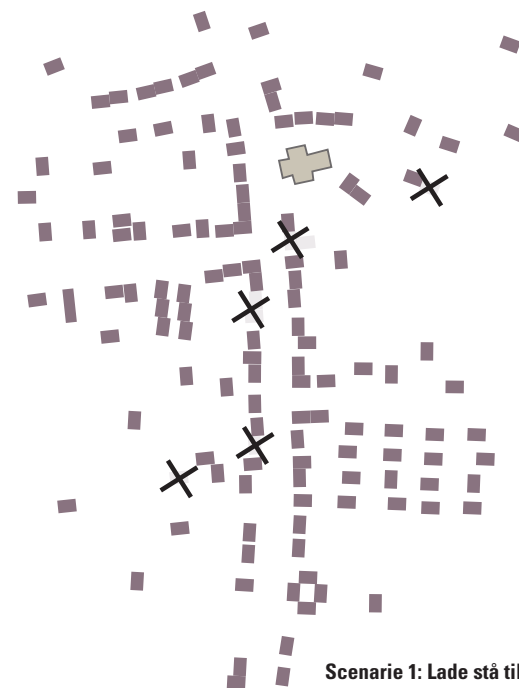
Vibeke Meyling

4 SKRUMPELEV

SCENARIER

Af Ellen Højgaard Jensen

Scenarie 1: Lade stå til

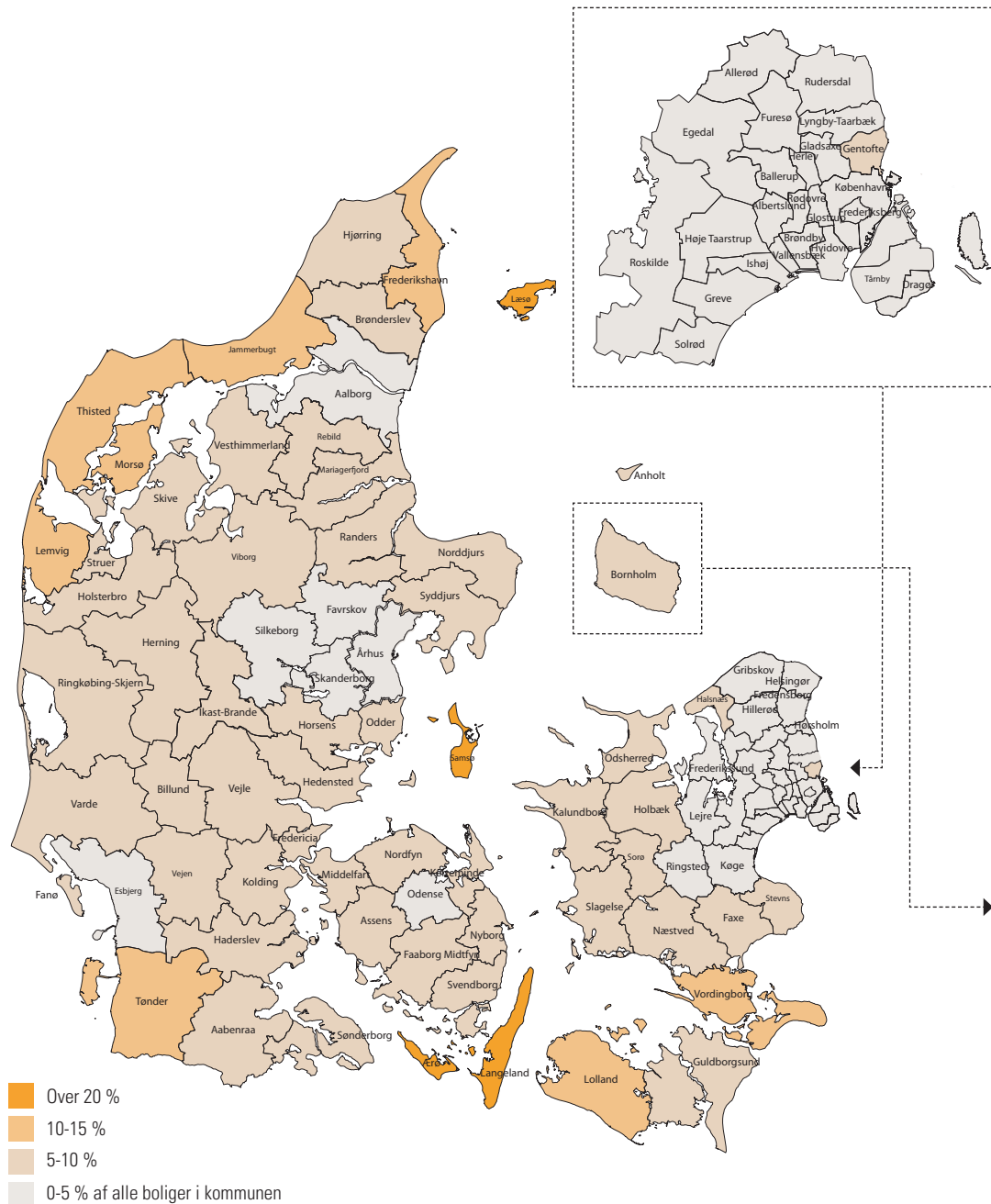

By-, bolig- og landområderministeriet har bedt Dansk Byplanlaboratorium om at se på de landsbyer, der har det allersværest. I denne artikel præsenterer vi fire scenarier for landsbyer, der på længere sigt vil miste befolkningstal og måske helt forsvinde.

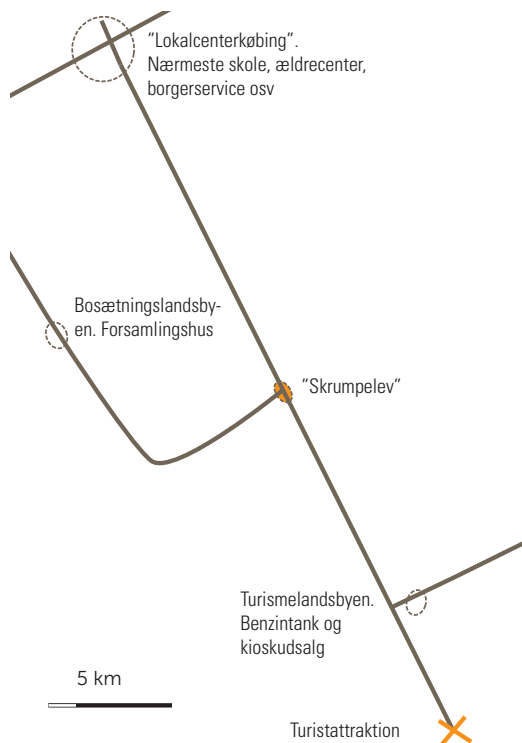
Overflødige ejendomme

Der er ca. 165.000 ubeboede boliger i Danmark, og i enkelte kommuner er det mere end 20% af boligerne, der står tomme. Nogle af dem er under renovering eller vil hurtigt blive solgt, men i en ny rapport fra Statens Byggeforskningsinstitut skønnes det, at der er 60.000 boliger, der bør rives ned. Derfor er der behov for, at det officielle Danmark anerkender udfordringen og erkender, at der er behov for en national indsats. På samme måde som man i 90'erne gjorde en stor indsats for at byforny de store byer, der dengang led under dårlig økonomi og boliger i ringe stand. Dengang var der i de Københavnske baggårde mange forfaldne boliger, der blev revet ned. I stedet blev der satset på de bedste og bedst beliggende ejendomme. På samme måde bør man rive ned i nogle landsbyer og satse på at byforny der, hvor der faktisk er en fremtid. Når der er boligområder, der falder ud af markedet, så må det offentlige træde til med planlægning.

Allerede i 2008, da vi var med til at forny byfornyelsesloven sammen med Statens byggeforsknings-

Ubeboede boliger. Der er 164.476 ubeboede boliger i hele landet. Statens Byggeforskningsinstitut vurderer, at der er 60.000 boliger, der bør rives ned.

Skrumpelevs omgivelser og nabobyer i 2014

institut, var hovedkonklusionen, at byfornyelsen var flyttet på landet. Vi har taget problemstillingen op, og i løbet af 2013 har vi i Byplanlaboratoriet samarbejdet med 7 engagerede kommuner (Vordingborg, Mariagerfjord, Faaborg-Midtfyn, Hjørring, Morsø, Lemvig og Lolland) om at opstille scenarier for landsbyer under pres.

Introduktion til modellandsbyen

Skrumpelev

Hvordan skrumper man så rent faktisk en landsby? Det er det centrale spørgsmål i projekt Nye planer for Skrumpelev, hvor vi har fokuseret på muligheder og barrierer for at skrumpes en landsby. I løbet af projektet viste det sig, at en særlig landsbytype sprang i øjnene. Det er rækkebyen, der er opstået langs en vej. Husene ligger tæt ved hinanden og tæt på vejen. Denne landsbytype har to væsentlige problemer. Det ene problem er, at husene i vejkanterne ofte er uattraktive og usælgelige. Dem, der ønsker at flytte på landet søger herlighedsværdier i god afstand fra en støjende og trafikbelastet vej. Det andet problem er, at vejkanstbyernes forfald bliver meget synligt for de forbigående indbyggere og turister. Derfor blev modellandsbyen Skrumpelev en vejkanstby.

Skrumpelevs størrelse og karakteristika

At skrumpes og afvikles landsbyer er et meget ømtåleligt emne, både i den politiske og folkelige debat. Det er nok blandt andet derfor, at ingen kommuner til dato har sat navn og lokalitet på en landsby, der skal skrumpes. For alligevel at tage fat på emnet på en meget konkret facon, valgte vi i projektet at arbejde med en modellandsby: Skrumpelev. Skrumpelev er både en fysisk model og en socioøkonomisk, demografisk profil. Landsbyens profil er opstået i dialog med planlæggere

fra de 7 kommuner og den rummer derfor genkendelige træk fra landsbyer fra hele landet.

Skrumpelev repræsenterer en vejkanstby med 150 indbyggere fordelt på 129 ejendomme, hvoraf de tyve står tomme i dag. Indbyggerne er kendetegnet ved at have forholdsvis lave indkomster, en del er kontakthjælpsmodtagere og en stor del er efterlønnere og pensionister. Landsbyen har et begrænset lokalt erhvervsliv som i 2014 består af en håndværker, en hjemmefrisør, en mekaniker og en hjemmearbejdsplads. Der er desuden en større middelalderkirke, en kornsilo og et forsamlingshus, som kommunen yder tilskud til. Skrumpelev ligger 15 km fra "Lokalcenterkøbing", som er en mindre provinsby, hvor der er kommunale og private servicetilbud som børnehaven, skole, plejecenter og supermarkeder. Samtidig ligger Skrumpelev som nabo til to mindre landsbyer, der hver især har potentiale for bosætning og turisme.

Skrumpelev er som sagt en vejkanstby, og på begge sider af landevejen ligger der en række små, ofte sammenbyggede byhuse. Mange af dem er tidligere butikslokaler med store vinduer ud mod vejen. De ligger på små matrikler og husene er utidsvarende. Samtidig giver trafikbelastningen store problemer med støj. Omkring kirken, der ligger på en bakke, er der nogle ældre huse af god kvalitet. De ligger med god udsigt og trukket tilbage fra vejen. Terrænet skræner væk fra kirken og i den modsatte ende af byen løber en å forbi landsbyen. Skrumpelev har også en mindre parcelhusudstyknings fra 70'erne og 8 ældreboliger.

De 4 scenarier

Med et enkelt greb introducerer vores rapport 4 scenarier med konkrete historier, tidslinje og

◀ Modellandsbyen Skrumpelev under kærlig behandling.

fysik. Hvert scenarie er forsynet med kommentarer om, hvor realistisk det er i forhold til dagens lovgivning. Vi har et perspektiv på 20 år. Det er vigtigt at holde fast i det lange perspektiv, da der er tale om komplicerede processer, både fysisk, økonomisk og følelsesmæssigt.

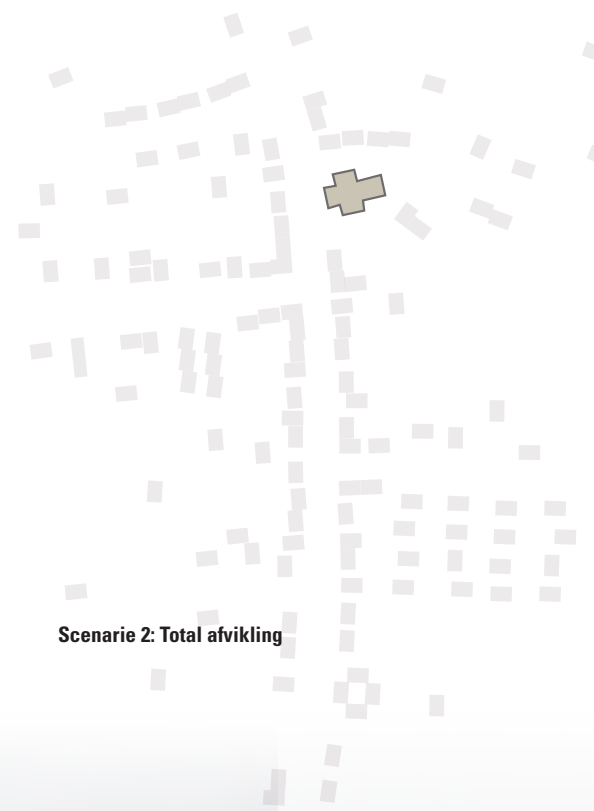
Lade stå til

I det første scenarie lader man stå til. Skrumpelev bliver ladet i fred de næste 20 år. I dette scenarie er de kommunale serviceudgifter fortrinsvis forbundet med den `mertid`, det tager for servicepersonale at køre ud til Skrumpelev fra provinsbyen 15. km væk. Altså køretid for f.eks. skolebus, hjemmehjælp, hjemmesygeplejerske og skraldemand. Hertil kommer udgifter til boligstøtte og varme-hjælp samt tomgangsdrift af tomme ældreboliger og vedligehold af offentlige veje. Af de oprinde-

lige 150 indbyggere er der i 2034 98 tilbage og børnetallet er faldet fra 50 til 19. Indbyggerne er fordelt på ca. 80 ejendomme, mens ca. 35 huse står tomme. Kommunen har nedrevet nogle af de allerværste ruiner. Nedrivningerne foregår spredt, efterhånden som man kan lave frivillige aftaler. Der er huller i husrækken og landsbyens struktur smuldrer gradvist. De sidste indbyggere føler sig stavnsbundet, da det er umuligt at sælge.

Total afvikling

Det andet scenarie er kendetegnet ved at kommunen genhuser indbyggerne, opkøber og nedriver alle ejendommene, mens jorden langsomt sælges fra til landbrug. I scenariet er der store engangsudgifter forbundet med genhusning af indbyggerne og køb og nedrivning af ejendomme. Men kommunens serviceudgifter bliver lavere

Scenarie 2: Total afvikling

Scenarie 2: Total afvikling

Kun kirken står tilbage og viser, at der engang var en landsby

i takt med at indbyggerne flytter ind til provinsbyen. Processen bliver drevet af kommunen. Det kræver en stor politisk enighed og et omfattende samarbejde på tværs af kommunens forvaltninger, særligt socialforvaltning og plan- og byggeforvaltning skal koordinere deres indsatser og bruge mange ressourcer på opsøgende arbejde. Nogle af indbyggerne vil i sidste ende kunne blive flyttet mod deres vilje. Det er nødvendigt at bruge ekspropriation på en måde, som det ikke er muligt i dag.

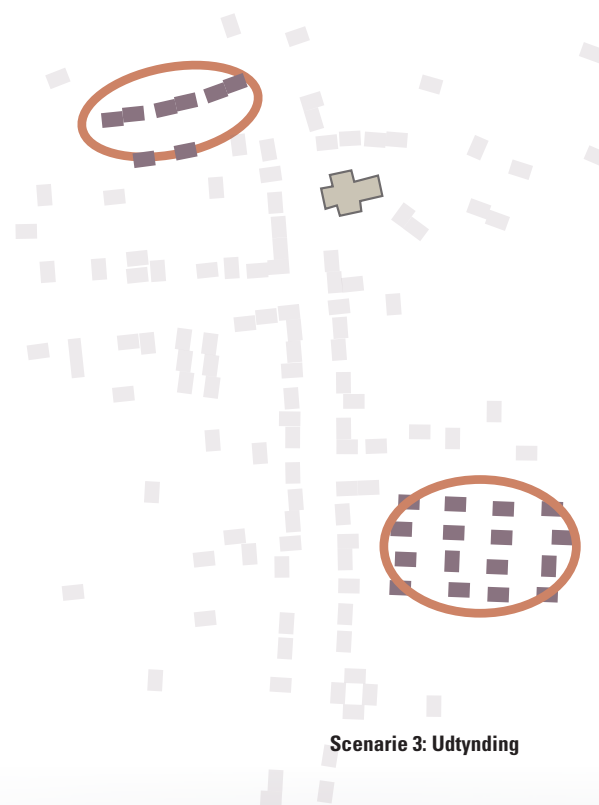
Udtynding

I dette scenarie er der foregået en kraftig udtynding i ejendommene langs vejen. Der er ca. 50 indbyggere tilbage, som bor i de 20 huse, der er tilbage i parcelhuskvarteret og overfor kirkebakken. Landsbyens borgere har selv henvendt sig

til kommunen, som er gearet til at gribe deres energi og innovationskraft. Langs landevejen er der opstået en grønning, hvor beboernes fårelaug holder får, hvor børnene leger på legepladsen og hvor alle mødes til Sct. Hans. Langs vejen er der plantet fritstående træer på de tomme grunde. Kommunen har opkøbt alle ejendommene på hovedgaden og dårlige ejendomme andre steder. Kun de bedste enklaver bliver tilbage. I scenariet bliver der gradvist færre indbyggere, men de vil fortsat have behov for service, selvom de i høj grad er indstillet på selv at give en hånd med.

Udflytning

Det fjerde scenarie ligner det tredje, da kommunen køber og river en stor del af de dårlige ejendomme ned. Der er også 50 indbyggere og 20 huse tilbage. De ligger dog mere spredt end

Scenarie 3: Udtynding

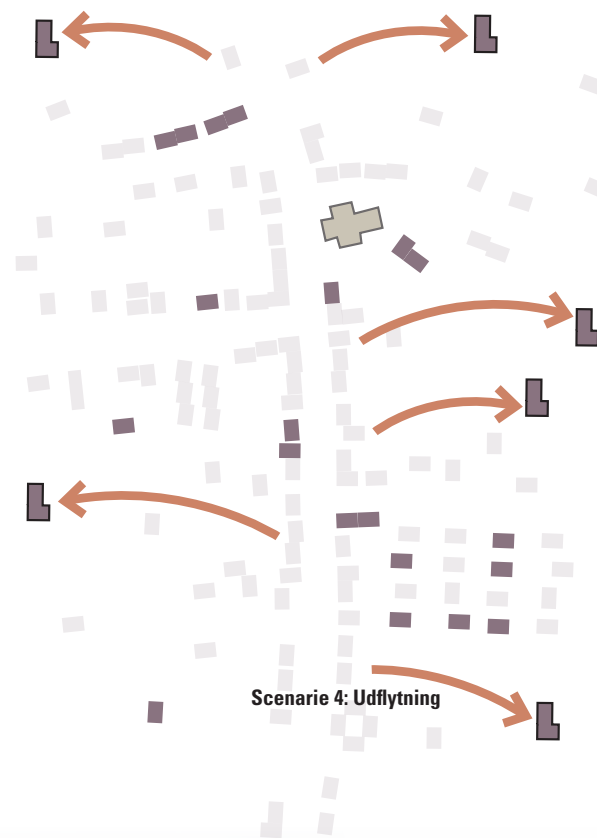
Scenarie 3: Udtynding
To velfungerende enklaver bliver bevaret

i udtyndingsscenariet og scenarierne adskiller sig ved at der her gives tilladelse til at byggeretter og boliger flytter væk fra vejen og ud i landskabet. Fysikken bliver en smule rodet, da vi må formode, at der vil ligge småejendomme tilbage ved vejen og mange overkørsler og udsigtsejendomme spredt i landskabet. Der er ikke længere tale om en landsby med en klar struktur. I dag er det ikke muligt at flytte byggeretterne op på bakkerne og væk fra landsbyens hovedfærdselsåre. Det vil blive opfattet som første skridt i en byspredning.

Dilemmaer og overvejelser

Det er omdannelse af historiske dimensioner, som vi står overfor. Som gode planlæggere kan vi naturligvis ikke anbefale, at man bare lader stå til. Vi mener, at der skal strategisk planlægning til. Allerede i dag er der mulighed for statslige

tilskud til nedrivninger, og der er også eksempler på at stærke landsbyer kan tage sagen i egen hånd. Men mange steder er det lade stå til scenariet, der er virkeligheden. Det skyldes økonomiske, lovgivningsmæssige og psykologiske barrierer. Men hvad er der så galt i at lade stå til kunne man spørge? Først og fremmest er der den sociale vinkel. Mange ældre vil blive stavnsbundet i landsbyer, hvor der bliver længere og længere til naboen. De skal hjælpes videre og ind til provinsbyerne, hvor der ofte står en bedre boligmasse parat. Så er der den økonomiske vinkel. Det koster at rive ned, men det koster også at lade stå til. I dette projekt har vi vist, at der er en del udgifter til kørsel, men på det samfundsøkonomiske plan vil det også koste dyrt, hvis man ikke prioriterer nogle landsbyer frem for andre.

Scenarie 4: Udflytning
Husene ligger spredt i landskabet

Skrumpelev har en fremtid. Personligt tror jeg mest på udtyndingsscenariet. Men også her er der snubletråde. Eksproprieringsreglerne er meget stramme, hvilket betyder, at enkelthuse kan ligge meget længe. Men jeg tror på den anden side, at man skal begynde processen og støtte de personer, der er stavnsbundet til at finde løsninger. En del af de deltagende kommuner ser flere perspektiver i udflytningsscenariet, da der ikke er ekspropriation, men en tro på markedet og på at forbedre udbuddet. Men også her er der lovgiv-

ningsmæssige barrierer. Der er ingen lette løsninger. Vi rører ved to meget væsentlige principper i vores planlægning, nemlig den ukrænkelige ejendomsret og opretholdelse af grænsen mellem by og land. Jeg tror, at vi kan komme nærmere nogle konkrete løsninger ved afprøve udtyndingsscenariet i praksis og se hvor langt vi kan komme af frivillighedens vej. Og selv om kommunerne har det dårligt med at sige "send flere penge", så er der faktisk også behov for det. Det er som sagt en opgave af historiske dimensioner, vi står overfor.

Uanset hvad vi gør, så vil Danmarkskortet forandre sig. Vi håber at de fire scenarier kan bidrage til den væsentlige debat om vores fælles ønsker og visioner for det gode liv på landet. ■

Ellen Højgaard Jensen. Direktør i Dansk Byplanlaboratorium.

Læs mere om de 4 scenarier og 4 personer, der bebor dem i 2034 i det samlede notat på www.byplanlab.dk

Jeg elsker at vise huset frem til familie, venner og kollegaer fra byen.

Entreprenør og hobbyvinavler Ole Madsen

Gæt, hvem der bor hvor i 2034?

Der er masser af aktivitet og sammenhold her.

Vi passer på hinanden og hjælper hinanden.

Mette Sørensen, kommunalt ansat

Helst vil jeg ind til byen og tættere på mine børnebørn. Men hvordan skal jeg komme herfra?

Pensioneret frisør Annie Jensen

Man kan ikke drive et moderne landbrug i et landskab, hvor der er en landsby, hver gang vejen slår et knæk.

Landmand Søren Hansen

SYMPTOMBEHANDLIG SKRUMPELEV eller HELBREDELSE?

Skrumpelev er som bysamfund atypisk, men problemet er generelt. Udviklingen, der er drevet af både teknologi og politik, medfører, at de mest udsatte, de tyndest befolkede områder, affolkes. At helt små landsbyer skrumper er dog kun en lille del af problemet.

Af Kristian Larsen og Bent Johannsen

Vejkantsbyer

Dansk Byplanlaboratorium har udgivet *Vejkantsdanmarks fremtid* - fire scenarier for model-landsbyen Skrumpelev. Med 150 indbyggere som udgangspunkt og med 15 kilometer til nærmeste indkøbsmulighed er der ikke mange muligheder for et vejkantssamfunds overlevelse. Men som det skrives, er der tale om en karikatur. Der er ingen tvivl om, at der er mange bebyggelser, der er i en kritisk situation, men det er næppe muligt at opstille en standardløsning, som kan anvendes overalt. Mange ting spiller ind. Afstand til nærmeste større bysamfund er en af de vigtigste, men også infrastruktur, bebyggelse, landskab, placering, afstand til arbejdspladser, nærmeste

indkøbsmulighed og øvrig service er af altafgørende betydning. Skrumpelev har mistet alt; skolen, brugsen og postindleveringen. Det eneste der står tilbage er kirken, der nok må dele præst, kordegn og menighedsråd med flere andre kirker.

Investeringer

Investeringer, offentlige eller private har meget stor betydning for både egnsudvikling og udviklingen på lokalt plan. Der er lang tradition for gennem statslige investeringer at skaffe beskæftigelse i områder med stor arbejdsløshed. En meget anvendt metode har været at investere i store trafik anlæg, primært vejanlæg. Et af resultaterne er at fx Vestjylland har både Danmarks bedste og mindst befærdede veje. Men metoden er ikke holdbar. Når vejen er færdig forsvinder arbejdspladserne.

Små investeringer - små problemer.

Store investeringer - store problemer

Jo større investering, des større tømmermænd, når arbejdet er afsluttet. Lolland er et godt eksempel på denne problemstilling. Her er trafik anlægget det mere end tvivlsomme Femern Bælt projekt til 50 milliarder kroner. Det skal udføres

af en arbejdsstyrke på 5 - 6.000 mand og tiljubles derfor af Lolland Kommune. Sammen med nabokommunen Guldborgsund har Lolland nemlig mistet 17.000 eller 14 % af sine indbyggere igennem de sidste 20 år. Men desværre kan lokalområdet langt fra levere den nødvendige kvalificerede arbejdsstyrke, så den må komme langvejs fra. Det er urealistisk at forestille sig, at problemet kan løses gennem pendling. Der er mere end hundrede kilometer til de nærmeste større befolkningskoncentrationer. Altså må der opføres midlertidige boliger med tilhørende infrastruktur i form af veje, vandforsyning, vandafledning, renseanlæg, elforsyning med mere. Når arbejdet er forbi bliver alle disse anlæg forvandlede fra at være en ressource til at blive en belastning, som lægges oven i de øvrige, der blandt andet består i både tomme og kondemneringsmodne huse. Huspriserne i Lolland Kommune er da også de laveste i landet og hele området er statistisk set et stort Skrumpelevland. En marginalt hurtigere forbindelse til det kontinentale marked vil næppe få mange nye erhverv til at strømme til. Den kvalificerede arbejdskraft, de har brug for, har for længst forladt området. Man behøver bare at nævne Nakskov Skibsværft, B&W- Holeby og Vestas.

Hvis udviklingen skal standses eller sågar vendes, er det helt andre initiativer og investeringer, der skal til end den urentable faste forbindelse til Puttgarden.

Lovgivning

Som tidligere nævnt er det ikke bare den teknologiske udvikling, der er skyld i affolkningen. Lovgivningsmagten har hjulpet godt til, på trods af idelige forsikringer om det modsatte. Til eksempel skyldes faldet af beskæftigede i landbrugssektoren ikke udelukkende de teknologiske fremskridt. I nok så høj grad har lovgivningen, under kraftig indflydelse fra landbrugslobbyen, begunstiget sammenlægningen af landbrugsejendomme. Hvis man fratrækker hobbybrugene er den gennemsnitlige størrelse på en landbrugsbedrift nu på mere end 100 ha, hvilket er meget langt over hvad man i øvrigt kender i EU. Bedriftenes størrelse afspejler sig også i svinebesætningerne, som i gennemsnit nu er på knap 3000 dyr. Behovet for arbejdskraft er kraftigt reduceret, men til gengæld er både gæld og svineri vokset kraftigt.

Strukturreformen kvæler både småkøbstad og Skrumpelev

Strukturreformen fra 2007 har heller ikke gavnet livet på landet. For det første har det drastiske

fald i antallet af kommuner bevirket, at afstanden til de kommunale forvaltninger er blevet større, fordi de sammenlagte kommuner så vidt muligt koncentrerer administrationen et enkelt sted. Kommunerne beskæftiger sig ikke med egnsudvikling, så rådhuset bliver derfor med alle sine arbejdspladser anbragt i kommunens største by. Det betyder at denne by styrkes, men samtidig svækkes alle kommunens øvrige bysamfund. En anden væsentlig og medfølgende faktor er skolesammenlægninger. Der er intet i lovgivningen, der fremmer bevarelsen af de mindre skoler, tvært imod. Folkeskolelovens mulighed for at vælge forskellige fagkombinationer i de ældste klasser, gør det fristende at slå skolerne sammen til store enheder i de større byer.

Byplanlaboratoriets publikation beskriver problemerne ved en meget lille bebyggelse, men problemerne for de lidt større bysamfund er ingenlunde mindre, snarere tværtimod.

Også her har lovgivningen hjulpet med til at forøge problemerne i stedet for at mindske dem. Megastore nye butikcentre opsuger, med loven i ryggen, en meget stor del af detailhandlen og undergraver butikkerne i de overflødiggjorte mindre købstæder og stationsbyer. Butiksdøden flourer,

og de der ikke har bil lades i stikken. I den gamle købstad Stubbekøbing kan man nu ikke længere købe herretøj og i Rødby's hovedgade domineres gadebilledet af blændede butiksruder.

Midler til at vende udviklingen

Kan udviklingen mod affolkning bremses eller endda vendes? Måske, men det kræver at den politiske vilje er til stede. Det er helt legalt at vognmændene og svinefabrikanterne slås for deres interesser, men politikerne i Folketinget er der for at varetage landets vel. De har pligten til at modstå lobbyisternes pres. Tandpastaen kan måske alligevel presses tilbage i tuben.

Man kan begynde med at slå bremsen i. Der er butiksareal nok i Danmark. Eller rettere der er snarere for meget. Så man kan uden skade holde op med at give tilladelse til megabutikcentre. Ellers kan selv vores store byer ende som Dallas, Texas, hvor downtown er blottet for butikker og al handel er koncentreret i og omkring Walmart nogle kilometer uden for centrum. Men lad os se på et dansk eksempel til skræk og advarsel, som kunne være undgået bare med lidt "rettidig omhu".

Frederikssund, som denne artikels fotografier kommer fra, har i nyeste tid gennemgået en voldsom

Tomme butikker i Frederikssund

omkalfatring af butiksstrukturen. Store dele af det gamle handelscenter er flyttet, trukket væk pga. anlægget af et megabutikscenter i bykernens udkant overfor S-togsstationen. Konsekvensen har været, at hovedparten af det gamle handelsstrøg nu ligger øde hen. Ja det ser nærmest værre ud end i Lollands nødstedte Rødby, og det på trods af at Frederikssund er et bysamfund i vækst som forstad til København. Men her er synderen ikke, som på Lolland, hverken folketing, regering eller landbrugslobby men kun byens egen kommunalbestyrelse, der med byplanbestemmelser har banet vejen for både megacentre og tomme butikker. Byplanbestemmelserne forhindrer også en anden anvendelse af de tomme butikker, for eksempel i form af boliger. Sikker i den bedste mening har man for at sikre butiksstrøget fastlåst butiksanvendelsen, men desværre døde butikkerne alligevel. Her er løsningen imidlertid langt enklere end på Lolland. Med et kommuneplan-tillæg og en bevarende lokalplan kan man på engang fjerne butikstvungen og samtidig sikre gadebilledet. Resten af arbejdet vil blive udført via private midler pga. områdets beliggenhed ved havn og fjord, samt ikke mindst byens nærhed til København.

Alt centraliseres

Centraliseringen gælder på alle områder. Et af problemerne i forbindelse med regionernes overenskomst med de praktiserende læger, var vanskelighederne med at skaffe læger til de tyndt befolkede egne. Også her vil økonomiske incitamenter virke.

På sundhedsområdet har man valgt en standardløsning for sygehusvæsenet, som helt ser bort fra, at der i bogstaveligste forstand er en verden til

forskel på Nordsjælland og Vestjylland. Central-sygehusene skal afvikles og erstattes af supersygehuse som det ny ved Gødstrup, der angiveligt skal kunne klare alle opgaver. Men dette er en illusion, hvilket da også fremgår af den ekspertrapport: Regionernes investerings- og sygehusplaner – screening og vurdering, som udkom i 2008. Ekspertpanelet arbejdede med bundet mandat. Strukturen var ikke til diskussion. Det var kun gennemførelsen, panelet skulle beskæftige sig med. Danmark befolkning er for lille, til at alle specialer kan spredes på mange sygehuse. Skandalerne med den forcerede oprettelse af hjertekirurgi i Århus og den store dødelighed blandt brystkræftpatienter i Roskilde synes glemt.

Mens fordelene ved supersygehusene er tvivlsomme, er det til gengæld let at få øje på ulemperne. Afstandene til sygehusene bliver længere både for patienter og pårørende, og det sammen gælder for ambulancekørsel. Hvis centralsygehusene nedlægges, mister deres hjembyer ikke bare sygehuset, men også alt det personale der er tilknyttet, og det lokale erhvervsliv bliver ramt af faldende omsætning. Dødsspiralen accelererer. Den specielle danske apotekerordning, der pålægger Apotekerforeningen ansvaret for, at der er apoteker også i de mindre byer, er under angreb. Området risikerer at blive liberaliseret, med det sikre resultat at mange små apoteker må lukke med tab af arbejdspladser og befolkning til følge.

Finansiering

På det økonomiske område har der udviklet sig en besynderlig kultur. I stedet for at betragte statens indkomster og udgifter under et, er det kommet på mode at henføre specifikke udgifter til bestemte indtægtskilder. Dette er fuldstændig grotesk.

Et givet projekts relevans kan jo ikke afgøres af udbyttet af en bestemt afgift. Når der, som det har vist sig, er behov for en ny Storstrømsbro, kan man ikke med fornuften i behold gøre opførelsen afhængig af politisk spilfægteri i Folketinget. Broen er, i modsætning til den faste forbindelse over Femern Bælt et afgørende element i Danmarks infrastruktur.

Produktivitetskommissionen giver op på forhånd

Når dette er sagt og ment, skal det påpeges, at blandt andre Produktivitetskommissionen peger på en række urentable infrastrukturanlæg, men med den opgivende bemærkning, at de jo er politisk vedtagne. Underforstået at når tilstrækkeligt mange politikere på grund af manglende forståelse eller for at hygge egne kartofler har vedtaget noget, som ud fra en rationel betragtning er komplet uforståeligt, er det umuligt at ændre. I modsætning til ekspertpanelet for sygehusene har Produktivitetskommissionen ikke et bundet mandat, så den har ingen undskyldning for at udøve selvcensur. Om dens forslag er gennemførlige eller ej, er det politikernes ansvar at afgøre. Eksperter skal ikke drive politik.

Afsluttende bemærkninger

Grundlaget for det foranstående har været den antagelse, at regering og Folketing har et oprigtigt ønske om at standse affolkningen og helst vende udviklingen.

Det er bekendt, at det, især for de højere uddannede, ikke kun er lønnen, der er bestemmende for valg af bopæl. Adgangen til service, sundhedsydelser, uddannelse og kulturelle tilbud vejer tungt.

Hvis det er intentionen, at styrke de truede områder, skal der bruges penge. Ikke til motorveje og broer der kun skaber kortvarig beskæftigelse for et begrænset antal personer, men til små skoler, kort afstand til læge, apotek og sygehus og ved at gøre de kulturelle tilbud let tilgængelige.

Egnsudviklingsstøtte til mennesker og ikke til mursten

Den enkle metode til at opnå dette er at bruge penge. Det skal være økonomisk tillokkende for lægen, tandlægen, fysioterapeuten og apotekerne at slå sig ned i små byer med både bibliotek og postindlevering. Er der ikke politisk vilje til at gennemføre disse ting, må man acceptere at problemet Skrumpelev hører til de absolut mindste.

En indsats på tværs af autoriteter, institutioner og sognegrænser

På den anden side er det en kompliceret opgave, hvis udviklingen skal bremses eller vendes.

Denne opgave kan ikke løses ved brug af regneark i Finansministeriet. Der må nedsættes et bredt sammensat hurtigt arbejdende udvalg med repræsentanter for de truede områder og de erhverv, der vil blive berørt. Udvalget skal have til opgave at undersøge den samlede samfundsmæssige betydning af de forslag der kommer frem. Det handler ikke udelukkende om økonomi, men i nok så høj grad om kultur og samfundsstruktur.

Hvad nu hvis?

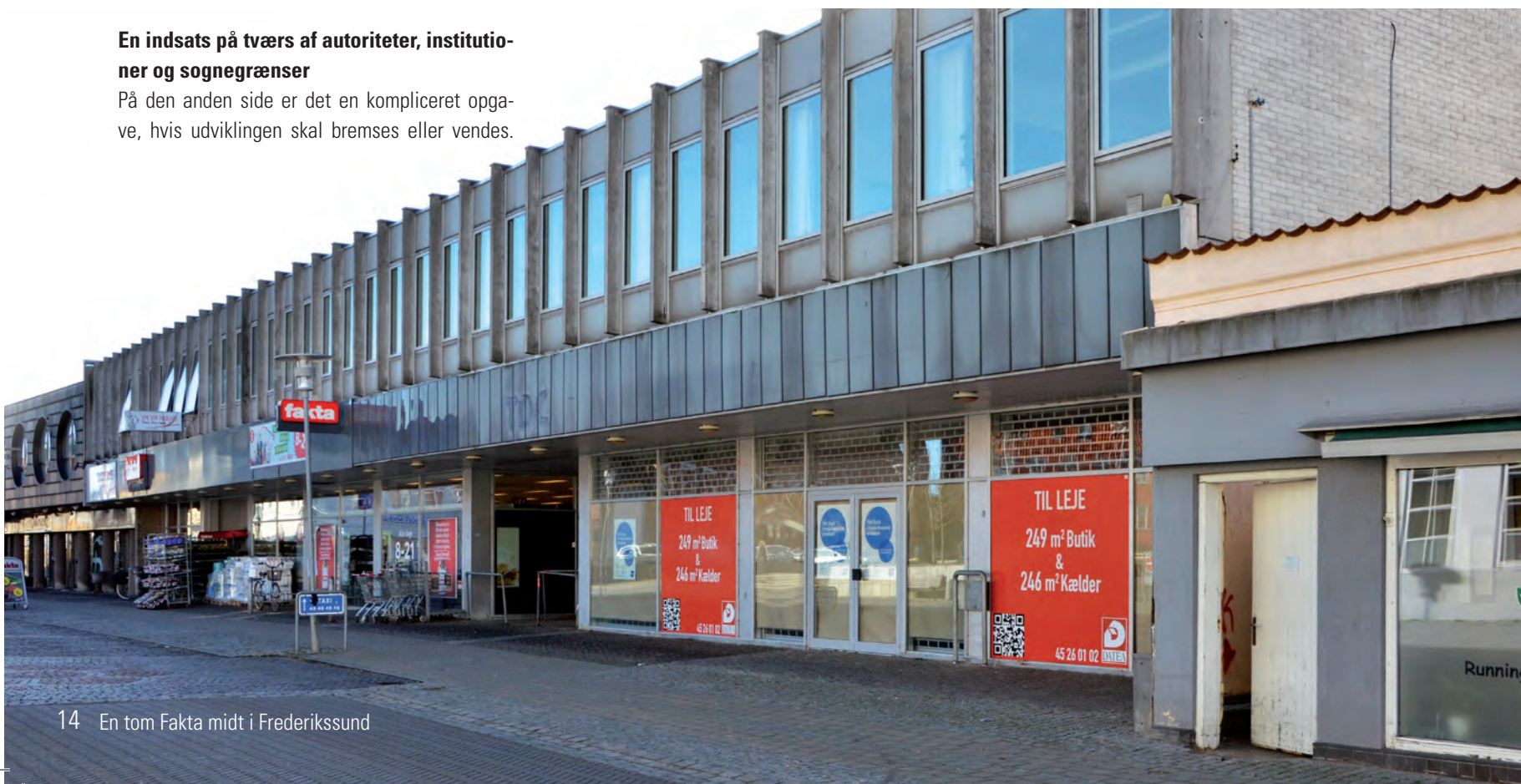
Hvis man ikke har den politiske vilje til at forsøge at vende udviklingen er hjælpepakker i form af trafikinvesteringer og istandsættelse af huse, som ingen vil bo i, at smide pengene ud af vinduet.

Hvad der så skal blive af alle de overflødige bygninger bliver mest af alt et æstetisk spørgsmål. Plant "Arkitektens Trøst" op ad ruinerne. Skrumpelev forsvinder, med eller uden aktiv døds-hjælp. ■

Om forfatterne

Kristian Larsen er tidligere byplankonsulent og lektor i byplanlægning på DTU.

Bent Johannsen er rådgivende ingeniør og tidligere byrådsmedlem i Albertslund Kommune.

GRÆSRØDDER & BEVARING

Kan bevaringsarbejdet styrkes ved tættere samarbejde med græsrodderne? Erfaringer fra bevaringsforeningerne i Vordingborg Kommune.

Af Erik Büchert

Et stigende pres på kommunerne

Planforvaltningernes arbejde med bevaringsværdige bygninger og bymiljøer er øget i de senere år, med udpegning af kulturmiljøer, indarbejdelse af bevaringsværdige bygninger i kommuneplanerne, og i mange kommuner også med et stigende antal bevarende lokalplaner. Det er en positiv tendens, fordi planlægningstilgangen giver større helhed i bevaringsindsatsen end man kan opnå, hvis man alene arbejder på enkeltbyggnings-niveau.

Men ressourcerne til disse opgaver har svært ved at følge med behovet. Det er vanskeligt at få tid til at udarbejde de nødvendige bevaringsplaner,

for ikke at tale om supplerende SAVE-registreringer, der er meget arbejdskrævende..

Denne artikel belyser problematikken, som den opleves fra 'græsrodsside' i Vordingborg Kommune. Der vil blive formuleret en række ønsker til kommunernes varetagelse af bevaringsplanopgaver - med det positive udgangspunkt, at samarbejdet mellem kommune og græsrodder i Vordingborg fundamentalt er godt.

” *En god byplan kan godt tåle et dårligt hus – men selv det bedste hus kan ikke tåle en dårlig byplan* ”

Bjørn Nørgaard, tidl. formand for Det Særlige Bygningssyn

Vinkel og sted

Først et par ord om artiklens synsvinkel og lokalitet. Jeg er byplanarkitekt af uddannelse, og har

arbejdet med undervisning og forskning, har været leder af en lokal udviklingsorganisation og privatsat konsulent. Jeg har hverken som kommunalt ansat eller som konsulent arbejdet dybtgående med bevaringsopgaver, men jeg er næstformand i den lokale bevaringsforening. Jeg skriver ikke denne artikel som bevaringsspecialist, men som lokal 'bevaringsgræsrod'.

Vordingborg Kommune har ca. 45.000 indbyggere og en heterogen bystruktur med 3 mindre købstæder Præstø, Stege (på Møn) og Vordingborg. Over halvdelen af befolkningen bor i landdistrikterne. Kommunen har i de forløbne år på mange måder prioriteret bevaring af bygningskulturarven. Kommunen blev i 2008 udnævnt til Kulturarvskommune, og har siden gennemført en række planlægnings- og byudviklingsinitiativer, hvor kulturarven har været i fokus.

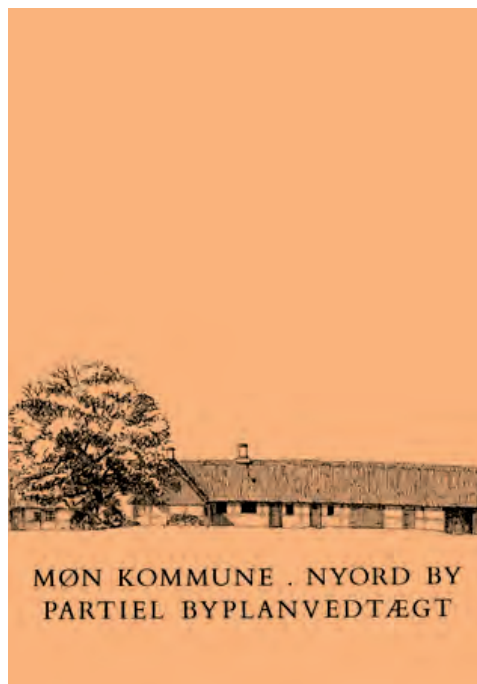
Bevaringsgræsrodderne

'Bevaringsgræsrodderne' i Vordingborg er organise-

ret i 3 bevaringsforeninger - én for hver af de tre gamle købstadskommuner. Samarbejdet mellem kommunen og bevaringsforeningerne er generelt godt. Foreningernes koordinationsudvalg holder sine møder på rådhuset, med ad hoc deltagelse af forvaltningsfolk. Vi samarbejder med kommunen om Skilte- og Facaderåd og den kommunale bygningspræmieringsordning. Kommunen støtter foreningernes årlige arrangement under Bygningskulturens Dag, og vi hjælper kommunen med SAVE-registreringer i de dele af kommunen, hvor en sådan registrering mangler.

Save-registreringer med frivillige

I Vordingborg har 3 af de 4 gamle kommuner udarbejdet Kommune- eller Kulturarvsatlas. Den fjerde, gl. Langebæk Kommune havde ikke. Det

var af flere grunde ønskværdigt at få et ensartet SAVE registreringsgrundlag for hele kommunen, men Vordingborg Kommune havde hverken medarbejderkapacitet eller penge til eksterne konsulenter til at løse opgaven.

Bevaringsforeningerne tilbød at hjælpe med gennemførelse af de manglende SAVE-registreringer. Kommunen tog mod tilbuddet, men var (selvfølgelig) bekymret for den faglige kvalitet. Løsningen blev, at kommunen støtter bevaringsforeningerne i registreringsarbejdet på flere måder:

- Registreringsholdene har gennemgået to endags kurser, ledet af Arne Høi, Center for Bygningsbevaring (Rådvad).
- Der er gennemført prøveregistreringer sammen med kommunens bevaringsmedarbejdere.
- Disse deltager også i løbende evalueringer og yder support til registreringsholdene.
- Da flere af bevaringsforeningerne har arkitekter som medlemmer, kunne registreringsholdene sammensættes med min. én arkitekt på hvert hold.

'Bygningskulturens Dag'

Bevaringsforeningerne i Vordingborg Kommune har – som måske de eneste i landet? – opretholdt den årlige event 'Bygningskulturens Dag', som ellers blev lukket af Kulturarvsstyrelsen for nogle år siden. Bygningskulturens Dag har – til forskel fra afløseren 'Arkitektens Dag' – den store pædagogiske styrke, at man kan belyse generelle bygningskulturelle problemstillinger via konkrete eksempler i eget lokalsamfund - direkte i folks egen hverdag.

Bygningskulturens Dag afholdes første uge i oktober. Vi vælger hvert år et tema omhandlende noget, der generelt eller lokalt er 'oppe i tiden'. I 2013 var det således sikring af bevaringsværdier i købstædernes bykerner, eksemplificeret ved den nye bymidteplan for Præstø og 'stilblade', udviklet til dette formål. Det samlede arrangement består af en foredragsaften (kombineret med prisuddeling i den kommunale bygningspræmieringsordning) og en guidet bustur den følgende søndag til relevante eksempler på årets tema rundt i kommunen. Der er stor tilslutning; som regel fylder vi en bus, men på enkelte ture har der været over 100 deltagere.

Bevaringsværdige landsbyer

Denne problematik var valgt som tema for Bygningskulturens Dag i 2012. Baggrunden er, at kommunen – der i kommuneplanen har udpeget 125 kulturmiljøer – umuligt kan nå at lave bevarende lokalplaner alle de steder, hvor man egentlig burde gøre det. Spørgsmålene var derfor: Hvilke andre værktøjer kan man bruge, og kan borgerne / bevaringsforeningerne hjælpe?

Ét af de steder, vi besøgte på turen, var øen Nyord nordvest for Møn. Gårdene i Nyord By blev aldrig udflyttet under de store landboreformer i 1800-tallet. Øen har også en speciel erhvervshistorie, hvor nyordboerne ernærede sig både ved landbrug, fiskeri og lodseri. Disse ting har resulteret i en meget speciel og stærkt bevaringsværdig bygningskultur. Så speciel, at Nyord faktisk i 1973 var genstand for den (efter sigende) anden bevaringsplan i Danmarkshistorien. Planens forfatter Vibeke Dalgas var dengang landets eneste bevaringsplan-konsulent. I dag er hun gået på pension, men vi havde den store glæde, at hun deltog som med-guide i vores besøg på Nyord.

” *Man kan ikke lave en bevaringsplan så nøjagtig, at den ikke kan brydes af dem, der VIL finde huller. Lav robuste planer med vægt på hovedtræk i bebyggelsesstruktur og bygningskultur. Og så er det afgørende, at der er kompetent rådgivning – på begge sider!* ”

Vibeke Dalgas, dansk bevaringsplanlægnings grand old woman

Nyord byder på en enestående mulighed for, at vi nu, 40 år efter planens tilblivelse, kan vurdere langtidseffekterne af en bevaringsplan. Nyordplanen består denne 'eksamen' med glans! Det bevaringsværdige landsbymiljø, der i starten af 1970'erne var stærkt truet af massive sommerhusudstykninger, er stort set bevaret intakt, og har kunnet 'holde til' indpasning af en række nye huse og flere turistvirksomheder.

Undervejs gennem byen udspandt der sig en diskussion, om en bevaringsplan primært skal være restriktiv, eller om der gives andre virkemidler. Nyordplanen lægger ikke hovedvægten på detaljerede bevaringsbestemmelser, men snarere på

bebyggelsesstrukturen og den lokale bygningsarv. William Houman, lokal guide, konkluderede: "Det er faktisk den plan fra for fyrrer år siden, som vi lever på i dag". Nyord er nemlig – selv om øen kun har ca. 45 faste indbyggere – et særdeles levende lokalsamfund, med et rigt foreningsliv og flere virksomheder. Såvel (fritids-)bosættere som virksomheder tiltrækkes af det autentiske, velbevarede bymiljø.

Sikring af bevaringsværdier i landsbyer:

- Bevarende lokalplaner er det vigtigste instrument, men hvis man ikke har ressourcer til at lave alle de bevarende planer, der er brug for, bør man prioritere hvilke bevarende lokalplaner, det er vigtigst at lave, og i hvilken rækkefølge.
- Find desuden mere 'handy' alternativer til bevarende lokalplaner:
- Udpeg kulturmiljøer, som forpligter kommunen til selv til at følge op.

- Indarbejd bevaringsværdige bygninger i kommuneplanen, hvor SAVE-registreringerne bør vægte hensyn til det samlede landsbymiljø.
- Landsbyafgrænsninger kan i visse tilfælde støtte bevaringshensyn.
- De nye landsbyfornyelsesmidler kan anvendes til sikring af bevaringsværdier, hvis kommunen prioriterer dette formål - og ikke bare bruger pengene ud fra princippet: 'Lad os få revet så meget ned som muligt!'

Bevaringsværdige bygninger i kommuneplanen

Det var en stor dag i bevaringsforeningerne, da Vordingborg Kommunalbestyrelse i 2012 vedtog Kommuneplantillæg nr. 10 vedr. bevaringsværdige bygninger. Som for kulturmiljøerne gælder det, at optagelse af bevaringsværdige bygninger

Nye huse på Nyord – ikke specielt 'trofaste' overfor den lokale byggetradition, men alligevel passer de udmærket ind...

i kommuneplanen forpligter kommunen til at følge op på dette i den efterfølgende plan- og byggesagsadministration.

Hovedlinjerne i det nye regelsæt er, at kommunen skal sikre bevaringsværdier i bygninger med SAVE-værdi 1-3 gennem nedrivnings- og ombygningsforbud og evt. lokalplanlægning, medens bygninger med SAVE-værdi 4 skal søges sikret gennem information til og i dialog med ejerne. I forbindelse med vedtagelse af Kommuneplantillægget fik bevaringsforeningerne høringsret i sager om nedrivning af bygninger med SAVE-værdi 1-4. Og der blev åbnet op for, at bevaringsforeningerne kan tilbyde 'bevaringsejere' hjælp med gode råd og praktisk assistance til at finde alternative løsninger.

Nedrivningssager

Bevaringsforeningerne har benyttet sig af den nye høringsret i en række tilfælde, heraf flere sager med nedrivningsansøgninger. Med det lidt frustrerende resultat, at vores hørings svar indtil nu ikke er blevet fulgt i et eneste tilfælde. Et par eksempler:

I 2012 blev der søgt om nedrivningstilladelse til et hus i Svensmarke på Møn. Huset havde SAVE-værdi 4, og var et vigtigt led i en karakteristisk og – efter vores mening – klart bevaringsværdig husrække langs Søndersogsvej ned mod Stege Nor. Huset var stærkt nedslidt, så vi skrev i vores indstilling, at kommunen – hvis man ikke skønnede, at bevaring af huset var realistisk – burde stille krav til det nye hus' dimensioner, materialer og placering på grunden etc., så man derved kunne sikre den værdifulde sammenhæng i husrækken.

Kommunens Plan- og Bygafdeling afgjorde imidlertid - på grundlag af en mangelfuld sagsfremstilling, der viste fotos af husets mindre harmoniske bagside, og ikke af husets bevaringsværdige facade mod vej og sammenhængen med nabohusene - at huset ikke var bevaringsværdigt, og udstedte en nedrivningstilladelse uden betingelser og/eller forhandlinger med ejeren.

Resultatet blev alligevel udmærket, fordi bygherre og arkitekt på det nye hus var bevidste om bevaringsværdierne på stedet. Sagen er således

en bekræftelse af citatet af Vibeke Dalgas – det vigtigste er kompetent rådgivning på begge sider. Den blev i dette tilfælde ikke leveret af kommunen, men heldigvis af bygherren og hendes arkitekt. Men det var ikke kommunens fortjeneste, og sagen kunne være endt med et dårligt resultat.

I 2013 søgte ejerne af Koster Færgegård, også på Møn, om nedrivningstilladelse til hovedhuset, som var uegnet til moderne boliger. Vi gik i vores hørings svar imod nedrivning, da bygningen er et meget synligt udtryk for kulturmiljøet omkring den tidligere færgefart mellem Møn og Sjælland, som er et helt centralt element i lokalsamfundets historie.

Vi foreslog imidlertid samtidig – da vi forstod ejernes ønske om en moderne bolig og måtte erkende, at huset ER svært at ombygge til moderne boligformål – at man skulle tilbyde ejerne hjælp fra Indsatspuljen (ofte kaldet 'nedrivningspuljen') til først at få udarbejdet et projekt for renovering af det eksisterende hus, og derefter evt. støtte til gennemførelse af en sådan renovering.

I dette tilfælde foretog planforvaltningen en (efter vores mening) seriøs vurdering af bevaringsværdien, men efterfølgende afgjorde ledelsen - uden bevaringsfaglig argumentation - at kommunen ikke kunne 'holde til' at afslå nedrivning. Også i dette tilfælde blev dette udmeldt til ejer, uden at man havde forsøgt at forhandle om alternative muligheder, f. eks. vores forslag.

Eksemplerne viser, at kommunen ikke følger konsekvent op på formålserklæringerne på bevaringsområdet. Vi er dybt bekymrede over den bevaringsfaglige baggrund for afgørelserne i de nævnte sager. Vi forstår ikke, hvorfor kommunen ikke medtager vore - synes vi - rimelige og konstruktive forslag i forhandlingerne med ejerne.

Hvordan styrkes bevaringsindsatsen?

Problemer som de nævnte skyldes givetvis et stort sagspres på plan- og byg-forvaltningerne. Problemet bliver ikke mindre af, at staten i disse år skubber problemer og udgifter videre til kommunerne. Bølgen af affredninger overlader afgørelsen af, hvordan man så vil sikre bevaringsværdier i de affredede bygninger, til kommunerne. De burde lave en bevarende lokalplan for hver affredning - men har i forvejen for få ressourcer til dette formål.

I modsætning til de fredede bygninger, hvor ejerne kan få skattefradrag for vedligeholdelse og ejendomsskat, står ejere af bevaringsværdige bygninger uden økonomisk kompensation. Det samme gælder, når der søges om nedrivningstilladelser. Det er svært for lokalpolitikkerne at pålægge ejerne store omkostninger til istandsættelse af bygninger, der måske ikke en gang har en funktion længere. En større økonomisk støtte til istandsættelse af bevaringsværdige bygninger er derfor af afgørende betydning for den samlede bevaringsindsats.

En sådan mulighed gives nu til områder, som har fået del i de nye Landsbyfornyelsesmidler (afløser af 'nedrivningspuljen'). Det vil man benytte sig af i et nyt projekt på Østmøn, hvor der (i tæt samarbejde med lokalrådet) er igangsat en samlet planlægning af landsbyfornyelsen. Der er enighed om at prioritere bevaring af kulturmiljøerne.

Denne mulighed gælder dog kun for et begrænset antal landdistrikter, så tilbage står, at kommunerne generelt mangler ressourcer på bevaringsområdet, og måske også - i nogle tilfælde - tilstrækkelig bevaringsfaglig kompetence. Det bør overvejes, om kommunerne kan sikre større faglig kvalitet i afgørelserne gennem tættere

samarbejde med sagkyndige kredse i lokale arkitektfaglige og/eller bevaringsinteresserede miljøer. Kunne man f. eks. inddrage de lokale bevaringsforeninger som aktive deltagere i bedømmelsen af nedrivnings- og ombygningssager? Spørgsmålet rejser en række dilemmaer: Har foreningerne faktisk kompetencen? Og hvem har det endelige ansvar? Disse spørgsmål bør dog være til at løse.

Landsforeningen for Bygnings- og Landskabskultur har et andet bud: Den anbefaler kommunerne at etablere 'Bygningskulturelle Råd' til opgaver som de nævnte. De få kommuner, der har gjort det, ser ud til at have positive erfaringer. Jeg vil konkludere, at det er værdt at fortsætte søgningen efter kreative løsninger på denne problematik - til gavn for bygningskulturarven og lokalsamfundets udviklingsmuligheder. ■

Om forfatteren

Erik Büchert er byplanarkitekt MAA og pt. freelancer i NIRAS og i Lykke & Nielsen, Arkitekter MAA.

FREDERICIA BEVARING SYNLIGGØR KULTURHISTORIEN

Bevaring af bygninger har i de senere år været højt prioriteret i Fredericia. En donation fra A.P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene Formaal på 50 mio. kroner skaber nye muligheder for at arbejde med bygningsbevaring også til gavn for byens kulturhistorie

af Mette Lauridsen

I Danmark findes der tre slags byer: middelalderbyer, stationsbyer, og så er der Fredericia.

Fredericia er Danmarks eneste gennemførte renaissanceby, der i 1650, på kongeligt bud, blev anlagt som et fæstningsanlæg på halvøen Bersodde af militære hensyn. Byen blev opført efter en nøje plan med omgivende vold, grav og snorlige gader (se luftfoto på modstående side)

For at befolke fæstningsbyen blev flere af de omkringliggende landsbyer nedlagt, og gårdene tvangsflyttet ind i byen. Derudover fik Fredericia

en række privilegier for at skubbe byen i gang og trække flere tilflyttere til. Byen var for en periode skattefri og fik bl.a. særstatus som religiøs fristad frem til 1849, hvor der, med Grundloven, blev indført religionsfrihed i resten af landet. Denne særstatus kan den dag i dag stadig spores i byen. Den reformerte og katolske kirke og menighed eksisterer endnu, og efternavne som f.eks. Honoré, Fournaise og Dupont er ikke usædvanlige. Derudover vidner den Mosaiske Begravelsesplads om jødernes tid i byen.

Som mange andre danske byer oplevede Fredericia et stort opsving og øget befolkningstilvækst som følge af industrialiseringen i 1800-årene, og byen nød godt af sin placering som et trafikalt knudepunkt med færge- og jernbaneforbindelser. Samtidigt mistede fæstningen mere og mere sin betydning i takt med, at den blev forældet som militært anlæg.

Fredericias militærhistorie er stadig synlig i bybilledet. Men volden og de tilknyttede bygning

er såsom byporte, vagtbygninger, kasserne og krudttårne er ikke alt. Byen ved Lillebælt med de omkring 40.000 indbyggere gemmer nemlig på meget mere.

Lige netop det lagde Fredericia Kommune vægt på, da de i starten af 2012 var i dialog med A.P. Møllers Fond om et byforskønnelsesprojekt med en ekstra dimension – at udvikle og formidle den samlede fortælling om Fredericia med udgangspunkt i byens bygninger.

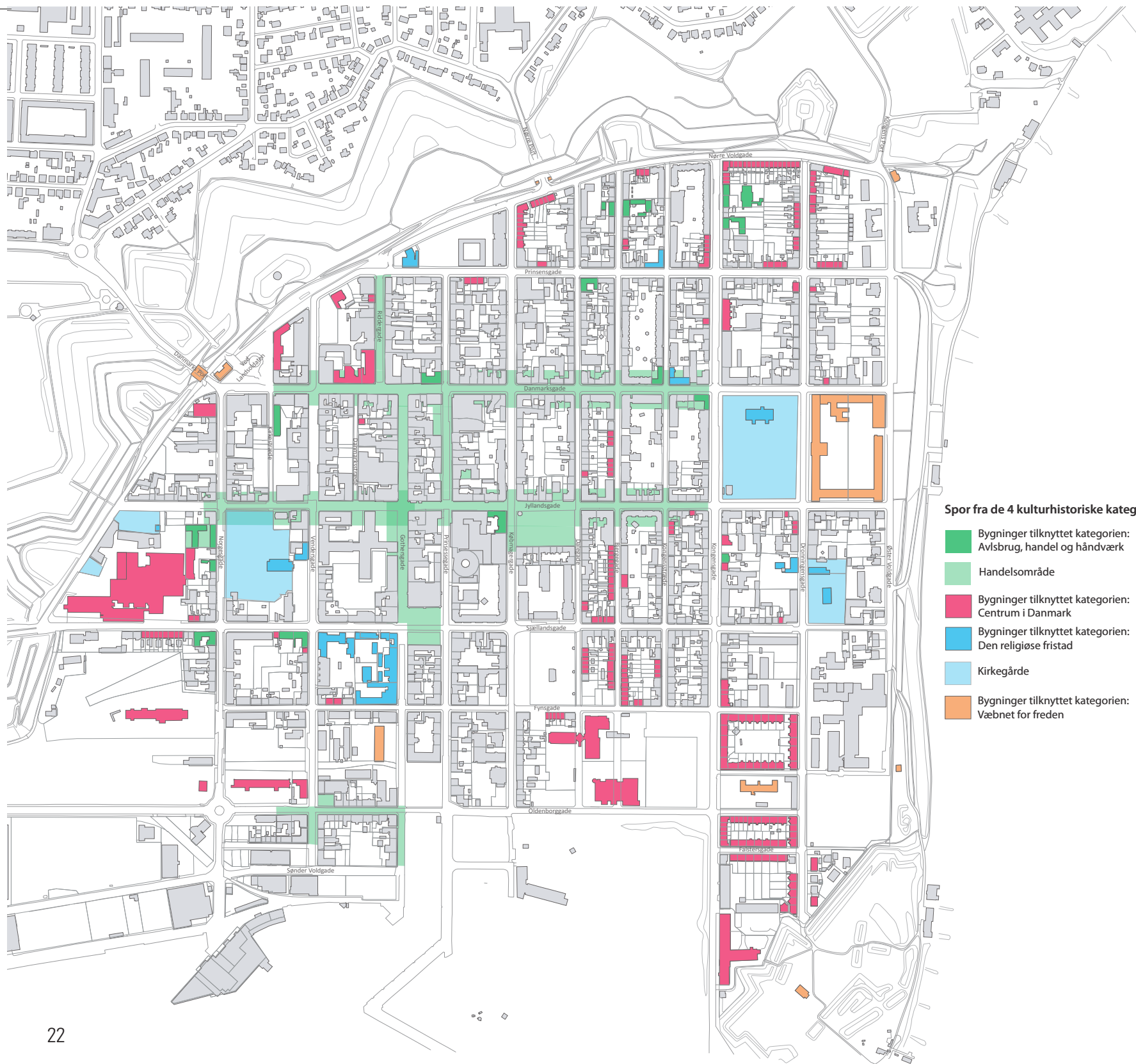
Tværfagligt samarbejde om ansøgningen

”Ansøgningen til A.P. Møllers Fond blev til i et tværgående samarbejde mellem kommunens By & Erhvervs-afdeling, som stod for at udarbejde ansøgningen og Museerne i Fredericia, som bidrog med historisk materiale. Projektet blev nærmere defineret i tæt dialog med A.P. Møllers Fond på baggrund af erfaringer fra et lignende og nu afsluttet projekt i Ballum i Tønder Kommune”, siger Irene Jensen, arkitekt i Fredericia Kommune og tilknyttet projektet.

Fredericia set fra oven i 2012.

Den historiske byplan med voldene, som omkranser det ortogonale gadenet, er særdeles velbevaret.
Foto: Copyright DDO COWI

Spor fra de 4 kulturhistoriske kategorier

- Bygninger tilknyttet kategorien: Avlsbrug, handel og håndværk
- Handelsområde
- Bygninger tilknyttet kategorien: Centrum i Danmark
- Bygninger tilknyttet kategorien: Den religiøse fristad
- Kirkegårde
- Bygninger tilknyttet kategorien: Væbnet for freden

Går man en tur i Fredericias gader, er det særligt fire historiske temaer, der træder frem. Disse fire temaer blev i ansøgningsprocessen defineret som fire kulturhistoriske kategorier, som sætter rammen for byforskønnelsesprojektet og formidlingen af bygningernes kulturhistorie.

“Vores indledende møder med A. P. Møller Fonden handlede meget om byens historie, og det blev hurtigt klart, at der lå et rigtig spændende potentiale i forhold til en kommende byforskønnelse”, siger Bodil Schelde-Jensen, der er kultur- og fritidschef i Fredericia Kommune.

Det var Fredericias enestående historie og velbevarede bykerne, der sikrede, at kommunen, tilbage i december 2012, modtog 50 mio. kroner af

A.P. Møller Fonden til byforskønnelsesprojektet. Det overordnede formål med projektet er bl.a. at styrke og bevare det arkitektoniske helhedsindtryk i gadebilledet og sikre, at ejendommene igen fremstår i overensstemmelse med den oprindelige arkitektur.

I alt vil ca. 500 ejendomme kunne opnå støtte til facaderenovering, som primært går til private bygninger i byens hovedstrøg og tilknyttede sidegader.

Bevaringsfonden for Fæstningsbyen Fredericia

Fredericia Kommune administrerer fondsmidlerne og sagsbehandler ansøgningerne i Bevaringsfonden for Fæstningsbyen Fredericia. Der er nedsat

en projektgruppe, som består af medarbejdere fra flere afdelinger på tværs af kommunen: By & Erhverv bidrager med to arkitekter med restaureringsfaglig baggrund og en medarbejder udelukkende til arkivararbejde. Fra Museerne i Fredericia deltager byens arkivar og en historiker. Derudover er der knyttet en kommunikationsrådgiver til projektgruppen.

“Når vi modtager en ansøgning i By & Erhverv, sender vi adressen videre til Lokalhistorisk Arkiv ved Museerne i Fredericia, som undersøger bygningens særlige historie ved hjælp af oplysninger i tingbogen og i vejvisere og historiske fotos. Materialet bruges både til formidlingen af den enkelte bygnings historie og som beslutningsgrundlag for facadernes endelige udformning”,

Axelhus i dag, hvor bebyggelsen stadig fremstår som en smuk og velbevaret helhed.
Foto: By & Erhverv, Fredericia kommune

siger Louise Thaysen Raun, der er arkitekt i Fredericia Kommune og tilknyttet projektet.

Bestyrelsen for Bevaringsfonden for Fæstningsbyen Fredericia består af to repræsentanter fra A. P. Møller Fonden, Fredericias borgmester, formanden for By – og Teknikudvalget, kommunens tekniske direktør, en restaureringskyndig medarbejder fra By & Erhverv og chefen for Kultur & Fritid.

Ny lokalplan

På baggrund af donationen fra A.P. Møller Fonden har Fredericia Byråd besluttet, at der skal udarbejdes en ny lokalplan for Fredericia Bymidte.

“Lokalplanen skal erstatte den gældende Lokalplan nr. 164 for Facader og Skilte i Fredericia Bymidte. Det betyder mere præcise retningslinjer for borgerne og et bedre administrationsgrundlag”, siger Irene Jensen.

I forbindelse med lokalplan- og researcharbejdet med byen og bygningernes historie vil SAVE re-

gistreringen af alle ejendomme inden for bymidten blive opdateret, og flere bygninger vil formentlig blive udpeget som bevaringsværdige. Det samme gælder for bevaringsværdige helheder og kulturmiljøer.

Bevaringsværdige helheder

Fredericias bymidte rummer en lang række bevaringsværdige helheder fra starten af 1900-tallet. På det tidspunkt oplevede byen en markant befolkningstilvækst og opblomstring som følge af industrialiseringen. På trods af, at Fredericia i mere end 350 år havde

haft status som by, bar gadebilledet stadig præget af mange ubebyggede arealer, som muliggjorde opførelsen af sammenhængende husrække på én gang.

En af byens mest fremtrædende arkitekter i den periode, Jesper Jespersen, er skaberen bag mange af disse helheder. Et smukt eksempel herpå er bebyggelsen langs Torvegade, Axelhus i hjertet af Fredericia, som består af syv etageejendomme, som er opført af forskellige private bygherrer men symmetrisk efter en samlet plan (se billedet på side 23).

Andre helheder er opført med Arbejdernes Byggeforening som bygherre og består af lange sammenhængende husrækker med forskellige hustyper (se billedet på foregående side).

Særligt samarbejdet omkring byggeforeningshuse i Bevaringsfonden har rykket Museerne i Fredericia og især Lokalthistorisk Arkivs arbejde med Fredericias beboelses- og bygningsmønster inden for de sidste 150 år. Byens byggeforeninger har vist sig at have en noget mere kompleks historie end først antaget, og en dybgående afdækning af historien er derfor et direkte resultat af arbejdet med Bevaringsfonden for Fæstningsbyen Fredericia.

”Arkitekterne har en anden tilgang til byens historie og ser derfor med andre øjne på bygningernes

◀ **Arbejdernes Byggeforeningshuse**

*Fra 1895 i Nørre Voldgade, som de ser ud i dag.
Foto: By & Erhverv, Fredericia kommune*

særegne detaljer, hvor en traditionel historisk tilgang ofte har været knyttet til bygninger og deres beboeres plads i byens kulturhistorie. De kulturhistoriske undersøgelser af ansøgerne i Bevaringsfonden åbner op for et bredere perspektiv, hvor både kulturhistorie, arkitektur og bygningshistorie er i spil”, siger Karsten Sørensen, arkivar ved Museerne i Fredericia.

Fokus på bevaring

Bevaring af bygninger har i de senere år været prioriteret højt i Fredericia Kommune. Derudover har databasen for fredede og bevaringsværdige bygninger været igennem en omfattende opdatering i forbindelse med Kommuneplanrevisionen i 2009. Opdateringen har betydet bedre muligheder for at anvende databasen i byggesagsbehandlingen.

Når det kommer til bevaring er samarbejdet mellem By & Erhverv og Museerne i Fredericia heller ikke noget nyt. De to afdelinger har tradition for et godt samarbejde f.eks. i forbindelse med bevarende lokalplanlægning, og når der skal udpeges kulturmiljøer. Donationen fra A. P. Møller Fonden har dog betydet væsentligt flere ressourcer til bevaringsarbejdet.

Udvikling af bymidten

Fredericias bymidte gennemgår disse år en transformation fra industriby til en by med blandet bolig, erhverv og kultur. Fredericia har en spændende bykerne med et intakt gadenet, mange bevaringsværdige bygninger og helheder og fine byrum. Men byen rummer også udviklingsområder, hvor der bare for få år siden var industri.

Det største igangværende projekt er Fredericias nye bydel FredericiaC, som skal åbne den gamle fæstningsby til vandet. Ambitionen er at skabe op mod 2800 nye arbejdspladser og omkring 1000 boliger i en levende bydel. Byudviklingsprojektet dækker et område mod syd direkte ud til Lillebælt, hvor der for få år siden lå en gødningefabrik. Udviklingsplanen for hele området forventes realiseret i 2050.

Et andet område er den tidligere Voss-fabrik, hvor der i mere end 100 år blandt andet blev fremstillet komfurer. Fabrikken blev i 1980'erne overtaget af Elektrolux, som nu er flyttet uden for voldene. Fabriksarealet ligger øde hen, og den bevaringsværdige hovedbygning, som flankeres af mosaiske begravespladser og talrige andre fabriksbygninger, venter nu på en ny anvendelse i forbindelse med en omdannelse af hele karréen. Andre udviklingsområder er Bülow's Kasserne ved Øster Vold, som skal nedlægges, og Fredericia Sygehus som forventes lukket i 2015.

Forskønnelse i centrum

Bevaringsfonden for Fæstningsbyen Fredericia har særligt fokus på forskønnelse af byens bevaringsværdige bygninger i de ældste gadestrøg. Ejendomme, der ikke opfylder kriterierne for at kunne søge om støtte i Bevaringsfonden, har mulighed for at søge om støtte til facaderenovering i byfornyelsespuljen.

Siden Bevaringsfondens første ansøgningsrunde i maj 2013 har 19 ansøgere fået tilsagn om støtte, og de første facader står allerede færdige. I løbet af foråret 2014 går arbejdet i gang på flere større

og arkitektonisk værdifulde ejendomme. Her kan nævnes den katolske kirke, forretningsejendommen Ryesborg ved Ryes Plads og Fredericia Missionshus.

I løbet af de næste fire til fem år vil byforskønnelsesprojektet bidrage til en markant arkitektonisk forbedring af byens ældste gadestrækninger. Samtidig giver facaderenoveringerne nye mulig-

heder for at formidle byens historie der, hvor den engang blev skabt. Det kan visuelt ske i gaderne, hvor formidlingen rykkes ud af de traditionelle museumslokaler til byens rum med nye digitale formidlingsformer.

Med husejernes egenbetaling vil der i alt blive investeret 100-150 mio. kroner, da Bevaringsfonden giver et tilskud til den samlede udgift.

Tilskuddet vurderes individuelt for hver ansøgning. Forskønnelsesprojektet bidrager på den måde væsentligt til Fredericia bymidtes samlede udvikling. ■

Find ansøgningsmateriale og læs mere om Bevaringsfonden for Fæstningsbyen Fredericia på www.fredericia.dk. Læs mere om udviklingsprojektet, FredericiaC, på www.fredericiaC.dk

Om forfatterne

Artiklen er udarbejdet med bidrag fra deltagerne i projektgruppen for Bevaringsfonden for Fæstningsbyen Fredericia: Irene Jensen, arkitekt i By & Erhverv, Fredericia Kommune, Louise Thaysen Raun, arkitekt i By & Erhverv, Fredericia Kommune, Aase Larsen, kontorassistent i By & Erhverv, Fredericia Kommune, Bodil Schelde-Jensen, kultur- og fritidschef i Fredericia Kommune, Karsten Merrald Sørensen, arkivar ved Museerne i Fredericia, Christian Ditlev Rasmussen, studentermedhjælper ved Museerne i Fredericia, Mette Lauridsen, kommunikationsrådgiver i Fredericia Kommune,

◀ **Missionshuset** fra 1891 i Nørre Voldgade får tilskud fra Bevaringsfonden til restaurering af facade og oprindelig hoveddør, samt enkelte nye kittfalsede vinduer med koblede rammer og hjørnebåndshængsler.

Foto: By & Erhverv, Fredericia Kommune

SANKT PETERSBURG NYKLASSICISME & BYBYGNING

af Robert Mogensen

*Sorg og glæde: Den kubiske Kirke for al Sorg og Glæde på et
karakteristisk gadehjørne ved Chernyshevskaja Prospekt*

*Кубическая церковь
Улицы Чернышевского в
Санкт-Петербурге
20. 8. 17. 27*

Sankt Petersborg

Europa, som vi kender det i dag, var for alvor i støbeskeen i 1700-årene. Ikke kun virkningerne fra Den franske Revolution i århundredets sidste halvdel gjorde sig gældende, hele århundredet var i bevægelse. Mærkeligt nok, for 1700-årene var samtidig enevældens og eneherskerens "finest hour", dets suveræne århundrede.

Mange forhold spillede ind på udviklingen, men fællesnævneren var et ønske om at kaste middelalderens spændetrøje af sig - sætte en ny økonomisk, industriel og social dagsorden, fremme videnskab og kunst, herunder den gryende erkendelse af den græske oldtids storhed.

Byplanlægning og arkitektur sætter i 1700-årene nye standarder. Den nye klassicisme gør sit indtog både i bytænkning og byggeri. Et af århund-

redets bymæssige flagskibe var skabelsen af den nye russiske hovedstad, Sankt Petersborg, midt i Nevaflodens sumpede delta i bunden af Den finske Bugt. Ophavsmanden var den russiske zar, Peter den Store (1672-1725), som i 1703, midt under Den store Nordiske krig, hvor området stadig var under svensk herredømme, tog initiativ til at anlægge Ruslands nye hovedstad med tilhørende flådestation ved den isfri Østersø.

Bynavnet er det oprindelige. Det refererer både til apostelen Peter og zar Peter. Navnet har skiftet i tidens løb fra det oprindelige og nuværende, Sankt Petersborg, til Petrograd, senere til Leningrad og fra 1991 tilbage igen til det oprindelige.

Peter og Poseidon

Sankt Petersborg er en af Europas smukkeste og mest helstøbte byer. Byen har ikke middelalder-

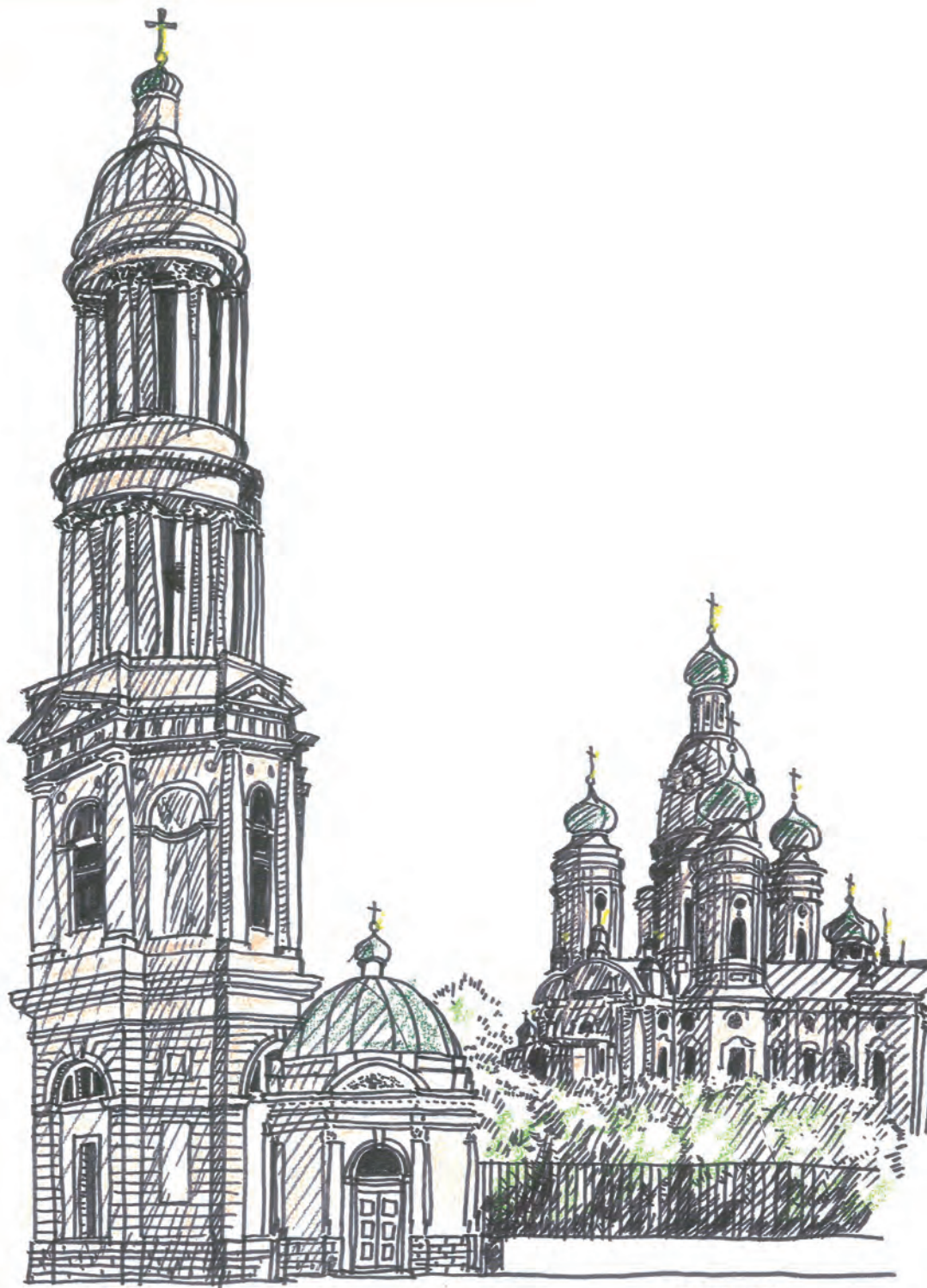
byens krogede og afbrudte gadeforløb. Sankt Petersborg er karakteriseret ved lange, lige og ofte brede gadestreg. De retlinede gader fremstår imidlertid som rumligt afklarede, omgivet og afgrænset, som de er, af en sluttet bebyggelse med ensartede bygningshøjder.

De retlinede gadeforløb bliver imidlertid imødegået af Nevaflodens mange forgreninger, der slynger sig i store arabesker gennem byen. Hovedflodens brede løb med de fladbuede broer giver sammen med husenes lave højde (5 etager) byen en horisontal udstrækning, som i samspil med de pudsede og pastelfarvede facader er stærkt medvirkende til det lyse og charmerende indtryk, som karakteriserer Sankt Petersborg.

Den horisontalt udstrakte by brydes ind i mellem af gyldne løgkugler og himmelstræbende spir, som Peter-Paul-Katedralens over 100 meter høje "synål" af et spir ude på fæstningsøen mellem Aleksandrovskij Park og Nevas nordlige bred.

De sylespidse spir indgår i byens arkitektur som bevidst formede orienteringspunkter. Tydeligst kommer dette frem i Admiralitetets gyldne spir for enden af byens store trefork af en vejvinkel, som med udgangspunkt i den oprindelige flådestation samler tre store diagonalgader, herunder Nevskij Prospekt, byens hovedstrøg, i pladsen og parken foran Admiralitetet. Hele arrangementet kan læses som en metafor for Sankt Petersborg, som mødet mellem Peter (den Store) og havguden Poseidon, som med sin trefork tegner byens masterplan.

På trods af Sankt Petersborgs arkitektoniske regularitet fremstår byen alligevel afvekslende og

Vladimir Katedralen er med sine fem løgkupper og sit fritstående klokketårn et markant "landmark" i byen.

VLADIMIR KATEDRALEN
SINT. PETERSBURG 12.9.17
P.

grøn. De mange parker og pladser, som flittigt bruges af byens borgere, er store og smukt anlagte. Sommerhaven med de mange skulpturer og springvand er et yndet familie udflugtssted. Yndet er tillige Ostrovskogo Pladsen eller Katharina 2.'s Park midt i byen, lige ud til Nevskij Projekt. Her slikker russerne sol, spiller skak eller backgammon. Pladsen hviler på baggrund af det stort formede byområde op til og omkring Alexandrinskij

Theater. Hele området, park, teater og omliggende bygninger er opført i en klassicistisk arkitektur, som er nært beslægtet med vores egen C.F. Hansen. Arkitekten for arrangementet var italieneren Carlo Rossi (1775-1849).

Nyklassicisme og bybygning

Fra midten af 1700-årene dominerer den nyklassicistiske metode og bytænkning. Sankt

Petersborgs gadeforløb og bygningsarkitektur skabes som et samlet hele til den stærkt ekspanderende by, som i første halvdel af 1800-årene når et indbyggertal på ca. ½ million.

Nyklassicismen som bybygningsprincip og metode viser sin styrke i, at byens vækst over årtier ikke ændrer rumlig karakter, og ikke betyder opløsning af rumstrukturen og forfladigelse af det

Nevas hovedløb med den fladbuede Troitskij-bro og Peter-Poul-katedralens sylespidse spir i baggrunden

Троицкй оф. Троицкй Бром
Жит. Ресурсы 31. 8. 17. Рун

► Højhusbyggeri i forstaden Yelizarovskaya ved Nevas syd-nord gående løb, sydøst for den gamle by

samlede bybillede. Nyklassicisme som bybygningsprincip giver endvidere mulighed for, at både den begavede og den mindre begavede arkitekt og bygherre kan være med. Nyklassicismens spændvidde rækker lige fra den helt enestående pragtbygning til det simple boligbyggeri.

Heri står nyklassicismen i modsætning til andre formgivningsidealer som fx barok, skønvirke og lignende, som kun kan håndteres tilfredsstillende af den virkelig dygtige arkitekt. Med det resultat, at den samlede helhed, byen, kommer til at fremstå formmæssigt fragmenteret og rodet, fordi det selvfølgelig ikke kun er de virkelig dygtige arkitekter, der bygger. Det nyklassicistiske bybygningsprincip er på mange måder et næsten ideelt additionssystem: Byen kan vokse med et stigende indbyggertal, uden helheden slås i stykker, og bygningsopdraget kan forvaltes af både gode og mindre gode arkitekter, uden at samme helhed lider æstetisk overlast.

Sankt Petersborg i dag

I dag sker udbygningen af Sankt Petersborg ikke længere som ovenfor beskrevet. Men i godt og vel 200 år fastholdt man de nævnte principper. Langt op i 1950'erne byggede man stadig by efter den nyklassicistiske metode med etableringen af de massive byudvidelser en halv snes kilometer syd for den gamle Sankt Petersborg i Kirovskij Distriktet eller langs det nyanlagte Moskovskij Prospekt, hvor man opførte nye store bycentre omkring de ligeledes nyanlagte metrostationer.

Først i 1960'erne ændredes Sankt Petersborgs bybygningskoncept. Modernismens eller funktionalismens principper om den åbne parkbebyggelsesstruktur slår igennem, med det resultat som vi kender så godt herhjemme fra: Byrummets opløsning og byens formfaste forlis.

I dag bor der 6 millioner indbyggere i Sankt Petersborg. En meget stor del af disse har fornøjelsen af at bo i gode og velbyggede nyklassicistiske huse, som er opført før 1960. Og en god del bor mindre godt i det industrialiserede byggeri fra 1960'erne og små 30 år frem. I dag bygges der højt, rigtig højt, op til 25 etagers

punkthuse, som ligger i klynger i omkring et torv eller en mindre park. Her bor der efterhånden også ganske mange mennesker. Endelig opføres der i et relativt beskedent antal, en række virkelig gode og veludstyrede boliger i en lettere nostalgisk og postmoderne stil på 10-12 etager samt et lavt fritliggende, luksuøst byggeri. Her bor der ikke så mange. ■

Om forfatteren

Robert Mogensen er arkitekt og driver et lille enkeltmandsfirma med fokus på sammenhængen mellem landskab, kulturhistorie og arkitektur.

Om projektet

Nyklassicisme og Bybygning er titlen på et undersøgelsesprojekt, som arkitekt Robert Mogensen er i færd med at gennemføre. Projektet omfatter bystudier i Athen, Sankt Petersborg og München. Alle tre byer med betydelige indslag af nyklassicistisk bybygning. Projektet fokuserer endvidere på arkitekterne Claude-Nicolas Ledoux (1736-1806), Leo von Klenze (1784-1864) og Aldo Rossi (1931-1997). Sidstnævntes bog 'The Architecture of the City' indgår som en del af projektets forståelsesramme.

Projektet skelner mellem byplanlægning (2 dimensioner) og bybygning (3 dimensioner). Der sondres mellem den angelsaksisk amerikanske bytænkning og den kontinentaleuropæiske, hvor den første repræsenterer en høj grad af landskabsorientering og den sidste en betydelig stærkere urban tradition. De to betragtningsmåder henviser endvidere til 2 forskellige sociale ordner, hvor den første referer til en decentral orden og den sidste til en højere grad af central orden.

Robert Mogensen opholdt sig i 2 måneder i efteråret 2013 på Det danske Kulturinstitut i Sankt Petersborg med henblik på at studere bybygning og -formgivning. Robert Mogensen har tidligere foretaget tilsvarende undersøgelser af Athens bygnings- og planprincipper, jf. BYPLAN nr. 2/2012.

NATURBESKYTTELSE & INDDRAGELSE

MOD NYE DIGITALE LØSNINGER?

Artiklen gennemgår en række eksempler på, at teknologien kan være med til at appellere, lokke, og informere om miljøhensyn, men også besværliggøre adgangen i områder med særlige beskyttelsesbehov

Af Niels Christian Nielsen,
Anne-Mette Hjalager og
Thomas Theis Nielsen

Danskerne er med i den teknologiske elite. Smartphones og tablets er meget udbredte, og de bruges i alle mulige livssituationer. For nogle mennesker er naturen en helle for al den for teknologi. Et sted hvor man har fred, og hvor man

slukker for alle forstyrrelser. Eller er det nu sådan? Realiteten er faktisk, at teknologien indgår i friluftslivet og det i stigende grad. Mobile digitale løsninger kan ideelt set bidrage til at gøre friluftslivet lettere, mere interessant og mere sikkert. De digitale løsninger kan også lægge nye lag af oplevelsesmuligheder og samværsformer ind i friluftslivsaktiviteterne.

Denne artikel ser på, om og hvordan teknologianvendelsen spiller sammen med naturbeskyttelse og miljøpolitik. Der er fokus på, hvordan man kan udvikle apps (applikationer til mobiltelefoner), som fremmer en naturbeskyttelse og samtidig åbner op for en aktiv anvendelse af naturen. Der

er brug for en meget stærkere datadeling mellem myndigheder og organisationer for at forene friluftslivets behov og miljøhensynene på den bedst mulige måde og i den konkrete geografi.

En samfundsopgave

Fri natur er ikke det, vi har mest af i Danmarks 43.000 km². Faktisk fylder byer, sommerhusområder og det dyrkede landbrugsland størstedelen af arealet. Mens store dele af naturområderne i nogle af vores nabolande er kendetegnet ved at være områder, der kan undværes af landbruget og derfor ligger hen som skov eller hede, eller er så marginale at de kun benyttes til græsning, så er

adgangen til og brugen af naturområderne i Danmark mere dilemmafyldt.

Rammerne for færdsel i naturen er beskrevet i adgangsreglerne i naturbeskyttelsesloven og adgangsbekendtgørelsen. Som udgangspunkt giver lovgivningen alle og enhver adgang til naturen, og man må som udgangspunkt gerne færdes på veje og stier. På offentligt ejede arealer er der i reglen videre rammer, og friluftsudøverne kan også boltre sig på udyrkede arealer, igen dog med visse begrænsninger. Man må også gerne færdes på standene, i klitterne og på vandet. I adgangsreglerne er der indbygget hensyn til flora og fauna og til landmænd, skovejere og private grundejere. Der er særlige regler for aktiviteter i naturen, herunder for eksempel ridning, motoriseret færdsel, camping, træklatrering mv. Hvis man vil samle og sanke i naturen, er der også regler at overholde. Man skal også normalt søge om tilladelse, hvis man som privat eller organisation vil afholde et arrangement i naturen.

Store andele af naturområderne er i privat eje. Landbrugsbedrifter og skovejendomme kan have et ønske om at begrænse besøgende, for at de ikke forstyrrer det vildt, der er indtægtskilde i form af salg af jagtret eller for at beskytte græssende dyr og afgrøder. Der er mange eksempler på, at ejere overtræder loven ved skiltning og andre barrierer. En lang række landmænd viser dog også omvendt vilje til at åbne op og formidle på en kontrolleret måde, for eksempel med app'en Spor i Landskabet.

De vigtigste midler til at beskytte naturen med et område- og artsbeskyttelse, naturpleje, naturgen-

opretning, planlægning, overvågning, fredning, beskyttelseslinjer, aftaler, tilskud og oplysning. Naturbeskyttelsen sker med udgangspunkt i de EU-direktiver og internationale aftaler, som Danmark er forpligtet af (www.naturstyrelsen.dk). Søer, vandløb, moser, enge, heder, overdrev og strandenge er beskyttede naturområder. Disse såkaldte §3-områder findes i hele landet og må ikke ændres. Der findes også mere vidtgående fredninger, hvor der er meget stramme restriktioner, for eksempel af Møns Klint og Råbjerg Mile. I EU er der på naturbeskyttelsesområdet tre direktiver, der sætter rammer for beskyttelse af arter og naturtyper, nemlig Fuglebeskyttelsesdirektivet, Habitatdirektivet og Vandrammedirektivet. I Danmark er der udpeget 252 Natura 2000-områder. Tilsammen dækker de et område, der svarer til Fyn med omliggende øer. Natura 2000-områderne omfatter habitat- og fuglebeskyttelses- og ramsarområder, og de er udpeget for at beskytte udvalgte arter og naturtyper. Endelig kan nævnes natur- og nationalparkerne, hvor der lægges op til en stærkere beskyttelse end andre steder, men hvor det faktisk ikke fremgår af nogen lovgivning. Med national- og naturparkerne signalerer politikerne dog, at her er noget at passe på, samtidig med at der er et politisk stærkt ønske om, at de bruges som områder til et aktivt friluftsliv.

Der er med andre ord mange former for forstyrrelser af naturen (Tind & Agger, 2003 Søndergaard Jensen et al, 2011). I beskyttelsesområderne skal trækfugle kunne finde ro og føde på de steder, hvor de mellemlander, for eksempel i Vadehavet. Konkret kan der være tale om at beskytte sjældne planter og hindre, at dyrelivet forstyrres, eller at

undgå slid som medfører erosion i form af nedslidning af landskabet. Den slags slid får især kørsel med mountainbikes skyld for. I vandområderne skal fiskeressourcen og vandløbene beskyttes. Jagt kan kun foregå i bestemte områder og på bestemte arter.

De myndigheder og organisationer, der ønsker at fremme borgernes friluftaktiviteter, står altså over for et svært dilemma: Man vil gerne have folk ud og være aktive i det åbne land og i naturen. Naturen har fantastiske effekter på livskvalitet, helse og socialt samvær. Men samtidig ønsker ansvarlige organisationer ikke at, friluftaktiviteter skal forstyrre dyre- og plantelivet og landskaberne unødigt. Der er næppe nogen enkel vej ud af dette dilemma. Her ses der på, om internetbaserede og især digitale mobile løsninger og apps kan bidrage til en form for optimering af brugen af områder, der er følsomme overfor forstyrrelser og nedslidning uden at kompromittere behovet for oplevelser i det fri. Findes der i teknologien nye formidlingsformer, som kan være med til at fremme en motivation til naturbeskyttelse samtidig med, at aktive og appellerende aktiviteter i friluftslivet ikke hindres unødigt? Hvilke teknologibaserede metoder kan anvendes til at motivere og inddrage brugerne i naturbeskyttelsen?

Kom nærmere eller bliv væk

På det principielle plan handler adgang til naturområder i høj grad om, hvem der har ret til at bruge hvad, hvornår og til hvad (Ribot & Peluso, 2003). Reguleringen kan således skære nogle grupper fra, for eksempel folk som ikke er ejere eller lejere. Reguleringen kan bestå i, at man kan

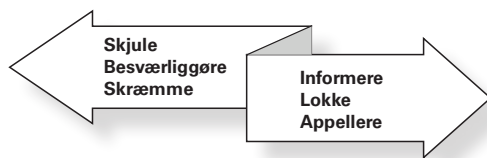
Udlånt af Friluftsrådet

bruge et nærmere bestemt område, for eksempel at man må gå på stierne, ikke udenfor, i indhegningen og ikke udenfor. Hvornår kan være vigtigt i forbindelse med eksempelvis fredninger af dyr og planter. Og til hvad kan udelukke belastende former for aktiviteter, for eksempel ridning eller mountainbiking.

Ofte er viden om adgang tavs, det vil sige, at den ligger som en social konvention eller viden om, at noget gør man, og andet gør man ikke. Lovgivningen er da også ret generel, som det fremgik ovenfor. Friluftorganisationerne er i høj grad formidlere af sådan adfærdsviden. Når man er med i en gruppe, opfører man sig som gruppen. I et moderne samfund med en høj grad af individualisering er sociale konventioner ofte ikke tilstrækkelige, og det er nødvendigt med eksplicite formuleringer af adfærdsnormer og adgangsretigheder. Arealer kan zoner og afgrænses i rum og i tid og med dialog (Tind & Agger 2003).

Metoder i adgangskontrol af sårbare naturområder

Ribot og Peluso (2003) skriver, at der er mange mekanismer til at styre adgang og fremme ønsket og legitim adfærd, og teknologi er én af dem. For

Metoder i adgangskontrol af sårbare naturområder

fatterne tænker her mest på pigtrådshegn som teknologiske barrierer. Men de fremhæver også, at manglende teknologi, for eksempel dårlige vejforbindelser hindrer adgang. Figuren går lidt videre med teorien om adgang i en informations- og kommunikationsteknologi-kontekst (IKT) og har til venstre måder at holde folk ude og til højre måder at invitere friluftslivets brugere ind på en bæredygtig måde.

En radikal metode til at hindre ikke-bæredygtige aktiviteter i naturen kan være at holde information skjult. Denne metode kan bestå i, at myndighederne eller administratorerne for eksempel undlader at fortælle åbent på hjemmesider eller i brochurer om voksestederne for en sjælden blomst. Nogle steder kan tæt vegetation måske skjule naturfænomener, som man gerne vil passe på, og stier og veje lægges langt fra de sårbare områder. Det er generelt kendt, at besøgende i naturområder sjældent forlader stierne, og dermed er stiplanlægningen et meget brugbart redskab. Hvor det er relevant, har boardwalking samme adfærdsregulerende funktion. Man kan designe og indrette passende rum i naturen, så de følsomme områder sløres eller i hvert fald ikke fremtræder som spændende. Dette er en disciplin for landskabsarkitekter m.fl.

Besværliggørelse kan bestå i, at man undlader at anlægge vej- eller stiforbindelser. Der kan også undlades andre faciliteter, som ellers ville gøre det attraktivt at besøge området enten generelt eller for de aktivitetstyper, som er mest belastende. Mangel på skilte og manglende indtegnning af stier på kort kan også bidrage til at styre strøm-

me af brugere i bestemte retninger og ikke andre. Hvis man skal købe adgangstegn eller aftale med en ejer eller administrator, før man kan gå ind, kan det demotivere en anvendelse. Nogle områder, for eksempel naturparker, anbefaler anvendelse af et bestemt transportmiddel, for eksempel til fods eller på cykel, og det kan sortere brugerne og begrænse deres afstandsmæssige rækkevidde.

Den tredje form er ligefrem at "skræmme" brugerne væk. Det er efter dansk lovgivning ikke muligt at sætte forbudsskilte og adgangforbudt tegn op. Men kan i mere oplysende formidling henvise til farer, for eksempel for nedstyrtning, sumpede arealer, vilde dyr osv og forklare på apps og skilte, hvorfor færdsel ikke er hensigtsmæssig. Det kan fremhæves, at illegitim adfærd, for eksempel fiskeri uden fisketegn eller fiskeri på fredede områder, registreres, efterforskes og retsforfølges. Videoovervågning eller andre former for kontrol kan være hjælpemidler for myndigheder og ejere, men dette ses meget sjældent. Nyere former kan være sensorer og droner.

I den anden side af figuren ses virkemidler med et mere positivt tilsnit, og som mere offensivt sigter mod at forene naturbeskyttelse og et aktivt friluftsliv. Det er en inviterende stil, og der adfærdsreguleres på andre måder.

En stor gruppe af virkemidler handler om at informere grundigt, præcist og på de rette tidspunkter. Herunder ligger undervisningsaktiviteter, hvor brugerne får en viden, som gør dem i stand til at afpasse adfærden efter omstændighederne i

området. Informationen kan blandt andet sikre, at aktiviteterne sker på tidspunkter og i delområder, som er mest robuste. Forventningen er, at jo mere, grundigere og mere vedkommende oplysning, desto større agtpågivenhed.

Den næste gruppe handler om at lokke brugerne til at gøre noget, som er bæredygtigt og dermed lade være med at gøre noget andet, som er mindre heldigt naturbeskyttelsesmæssigt. Det kan være særligt sjovt og givende for eksempel sportsligt at opholde sig steder, hvor naturen lider mindst skade. Hvis der findes velplanlagte faciliteter og aktivitetsmuligheder, kan skadelige aktiviteter indkapsles. Konkurrencer og stævner kan tilrettelægges netop på steder, som er ro-buste, og indholdet i dem kan gå ud på at undgå en belastning. Mountainbiking kan eksempelvis med organisationernes medvirken planlægges til at foregå i særligt tilrettelagte områder.

Den sidste gruppe af virkemidler går endnu et skridt videre. Den handler om at appellere til brugerne om ikke blot at bruge naturen, men også bidrage til dens sundhedstilstand. Feedback fra brugere til myndigheder, for eksempel om kvaliteter og problemer, er en af disse ekstra aktiviteter. Man har set appeller til, at besøgende samler andre besøgendes affald op. Det kan også bestå i, at brugerne indsamler informationer, som er til nytte for andre. Det kan være enten til andre besøgende eller til myndigheder og forskningsprojekter.

Disse managementmetoder, som blandt andet anvendes i en del nationalparker og naturområder verden over, indgår i samlede planer og i rekommanderede metoder (Alexander, 2013). Det interessante

Dimensioner i landskabsmanagement og mulig anvendelse af IKT
<p>Skjule</p> <ul style="list-style-type: none"> Ikke-udrulning af internet Meget selektiv information på internet og apps <p>Besværliggøre</p> <ul style="list-style-type: none"> Udeladelse af visse stier og veje på apps Udeladelse af information om følsomme områder, vægt på mere robuste Anvisning af adfærdsnormer <p>Skræmme</p> <ul style="list-style-type: none"> Oplysning om potentielt farlige naturfænomener Oplysning på GPS når man entrer sårbare områder Overvågning med sensorer m.v. Pligt til at tracke ture og ruter elektronisk
<p>Informere</p> <ul style="list-style-type: none"> Overeksponering i apps af robuste områder og ruter E-læringssystemer Planlægningsystemer til organisationsledere Tur- og ruteplanlæggere, som tilpasses særlige naturinteresser Stedfølsomme fortællinger Detaljerede kort med specifikke naturoplysninger, herunder kort fra administrative organer <p>Lokke</p> <ul style="list-style-type: none"> App-baseret gaming og konkurrencer kun i robuste områder Overeksponering af særligt interessante faciliteter i robuste områder Sjove og aktivitetsfremmende adfærdsanvisninger, når man går ind i følsomme områder <p>Appellere</p> <ul style="list-style-type: none"> Bidrage til feedback, for eksempel emotionelt feedback, feedback om aktiviteter til organisationsfolk og myndigheder Tracking, så planlæggerne kan følge brugerstrømme Crowdsourcing af biologisk information m.v. Alarmering af f.eks. forureningstilstande og rapportering af andre friluftsudoveres adfærd Bidrag med forslag til design, udvikling osv.

er, at IKT ikke i særlig høj grad tænkes ind eller i hvert fald ikke fremgår ret eksplicit i håndbøger, vejledninger og guidelines for naturmanagement. Et bredt dækkende dansk katalog er publiceret af Søndergaard Jensen et al (2011).

Naturbeskyttelse via mobilen

Beskyttelsesdimension kan komme med i en IKT-rettet udvikling på mange områder. Tabellen summerer nogle områder, som uddybes med eksempler nedenfor.

Tabellen på foregående side viser helt overordnet ud fra antallet af punkter og bredde i listen, at IKT især synes at være anvendelig i den positive, inddragende form for naturbeskyttelse, og i mindre grad i den form naturbeskyttelse, hvor man søger at holde friluftslugterne væk.

I det følgende uddybes IKT-siden af nogle af beskyttelsesforanstaltningerne.

Skjule

Der er et stor politisk pres for at rulle bredbåndet ud og/eller at forbedre adgangsmulighederne til sendemaster på stort set alle lokaliteter i landet (Center for Digital Forvaltning, 2012). Det vil sige, at det alt andet lige vil blive vanskeligere at skjule naturskatte for friluftslivets udøvere, når de befinder sig i naturen.

I princippet er det også muligt for myndighederne at undlade at opdatere det kortmateriale, som forskellige GPS-fabrikater eller (stadig mere ud-

bredt) mobile-kort-services anvender. Det bliver også vanskeligere bevidst at undlade at medtage stier m.m. i databaserne. Der er dog i øjeblikket diskussioner om, hvorvidt det er lovligt at udelade information i data til den crowdsourcete Open-Street-Map. Dette spørgsmål er særligt aktuelt i en situation, hvor aktørerne i stigende grad sætter kort sammen fra forskellige kilder, og hvor der er brugerbidrag (Barry et al, 2010).

Besværliggøre

Når de mobile digitale løsninger forsynes med informationer, kan de ansvarlige redaktører bevidst undlade at medtage de forhold, som omhandler sårbare naturlokaliteter og i stedet lægge vægten på andre herlighedsværdier. Denne selektive udvælgelse af information er mulig på mange former for apps og webs, som er styret af forvaltende myndigheder og organisationer.

Design af apps kan gennemføres på en måde, så man nemmest kommer til oplysninger om de mest

robuste aktivitetsmuligheder, mens oplysninger om mere sårbare arealer og aktiviteter ligger dybere inde i informationshierarkiet. Apps kan også anvise normer og adfærd, dvs. rådgive om den bedste måde at færdes i området og med diverse codes of conduct signalere, at det er følsomt terræn.

Skræmme

Sensorer og mobiltilknyttede alarmer kan i princippet være med til at holde brugere orienteret om miljø- og naturbetingede adgangsbegrænsninger. Det forudsætter en vilje til at lade sig vejlede. Man kan IKT-omsætte principperne fra de velkendte vandretursfoldere, der ud over beskrivelser af naturområderne også oplyser om, hvor der er rideforbud, kørselsforbud, reguleringer for brug af åben ild, løse hunde etc. En form for advarselssignal via mobiltelefonen, når man nærmer sig sårbare områder vil kræve brugerens accept, og det forudsætter måske også, at der installeres en særlig app. Beskyttede områder

kan imidlertid allerede i visse, men langt fra i alle tilfælde være markeret med hegn, diger eller grøfter. Der kan være langt mellem skilte og porte med informationstavler, hvilket aktualiserer andre formidlingsformer. Udfordringen for naturforvaltere og udviklere ligger da i at kommunikere, hvorfor et givet område kræver ekstra beskyttelse og hensyntagen og således have midler til at henlede gæstens opmærksomhed på den tilgængelige information. Det er et spørgsmål, om en QR-kode være nok til at stimulere til læsning om eksempelvis yngletider for fugle. Her ville veludviklede apps formentlig bedst kunne bidrage til en retvisende og aktuel information.

Så vidt det kan skønnes fra litteraturen, er sådanne former for elektronisk varsling og monitorering sjældent forekommende i naturen. Der ligger en stor udfordring i direkte at formidle information til brugerne af naturen om, hvad de IKKE må, herunder at de er på gale veje og derpå appellere til dem om at finde alternative aktiviteter. Som nævnt i Tind og Agger (2003) er grænsen mellem på den ene side oplysning, servicering af brugerne og egentlige afværgeforanstaltninger på den anden side flydende. På de fleste mennesker virker en grundig og venlig information efter hensigten.

Informere

Information om natur og miljø er potentielt overordentligt mangfoldig. Det kan bestå i stedfølsomt at oplyse om regler for jagt og fiskeri. Informationen kan vedrøre naturtyper, kulturelementer og mange andre forhold, som kan ses i landskabet. Nogle apps fokuserer på udvalgte sider af flora,

fauna, geologiske fænomener, og de kan således meget målrettet gøre opmærksom på beskyttelsesforanstaltninger specielt herfor.

Mange informationer kan lægges ind i e-læring og spil og tilknyttede ruter, og her handler det om at lege viden ind i især børn og unge, mens de er i naturen.

Der er ofte mange informationer i kort fremstillet og anvendt af offentlige myndigheder, eksempelvis omkring arealanvendelse, fredninger osv. Det gælder eksempelvis Miljøportalens kort. Nogle kort kan man lægge oven i hinanden og dermed udrage yderligere vigtig viden om området. Historisk Atlas er et eksempel på en korttype, som også lægger en interessant tidsdimension ind, og det kan sættes sammen med kulturhistoriske oplysninger fra "1001 Fortællinger". Ideerne i "augmented reality" er netop også at bruge elektroniske hjælpemidler til at sammensætte informationer, således at brugeren får gode informationer om natur, miljø og kulturhistorie. Eksempelvis kan man illustrere effekterne på landskaberne af ændringer i klima eller dyrkningsmetoder.

Lokke

Hvis man ønsker at holde gæsterne på de rette steder på rette tidspunkter gennem oplysning og uddannelse, er det afgørende, at man formår at fastholde deres interesse og engagement. Her kan det hjælpe med et større eller mindre element af edutainment. Korrekt adfærd eller svar på quizzes kan udløse en belønning, evt. kan konkur-

rence mellem gæsterne stimulere til applaus og anerkendelse. Den lader sig implementere både gennem design af f.eks. stisystemer og i apps, der tilskynder til bevægelse i bestemte retninger ved at stimulere brugerens nysgerrighed eller gennem at udnytte vaner og typisk adfærd. Også når det gælder læring og træning i korrekt adfærd i naturen for børn og unge, som den kan finde sted i skoler og sportsklubber, kan der være brug for elementer af spænding og underholdning. Gode eksempler kan findes hos de danske museer, hvor især Nationalmuseet har været aktivt og med til at udvikle spil som "Mulighedernes Land" til Fri-landsmuseet. Firmaer som PlayingMondo satser på en platform til mobil læring (Kulturstyrelsen, 2009). Spejderbevægelsens WOOP giver mulighed for, at lærere og andre kan lægge miljø- og naturrelevante informationer og præmisser ind i en konkurrencebaseret app.

Her skal man dog passe på med at tage det for givet, at alle børn og unge og for den sags skyld voksne har fået digitale evner ind med moder-mælken. Og hvis de er teknologisk optagede, hvor længe kan de så fastholde interessen? Der vil stadig være brug for fysiske "læringsrum" i form af naturskoler, klubhuse m.m. (Nielsen, 2013). Re-bildporten er en sådan kombination af fysisk formidling og tilbud om en app, der guider gæsterne, når de går ud i naturen.

Appellere

I denne gruppe ligger der appeller til, at friluftslivets udøvere ikke bare bruger naturen, men også bidrager til naturbeskyttelsen. Som det fremgår

af tabellen, indgår der her forskellige former for elektroniske muligheder for feedback, tracking og dialog med brugerne. International set tager natur- og nationalparker i stigende grad elektronikken i anvendelse som en del af et bredspektret naturforvaltnings- og serviceudviklingskoncept (Gimblett & Skov-Petersen, 2008). Tracking byder også på udfordringer for forvaltere og organisationer i tolkningen af de indhøstede data. For hvordan skal man egentlig forstå en valgt rute gennem en skov, og hvad er et ophold af kortere eller længere varighed udtryk for (Sorgenfri Jen-

sen et al, 2009)? Det optimale vil være at få tilsagn fra gæsterne, som tillader en kombination af tracking og løbende meningstilkendegivelser på stedet via mobiltelefon eller udleveret GPS-apparat (Pettersen & Zillinger, 2011, Nielsen & Blichfeldt, 2009).

Brugen af teknologier til tracking er et følsomt emne, da det kræver den besøgendes aktive tilsagn om at ville medvirke. Når der alligevel vurderes at være et meget stort potentiale for IKT-udvikling skyldes det, at flertallet af de

mennesker, der bevæger sig ud i det fri, gør det med udgangspunkt i respekt for og kærlighed til naturen. De vil sandsynligvis være positive overfor tiltag, der sikrer truede eller følsomme elementer. De skal acceptere at lade sig følge via mobilens GPS eller have en app aktiveret, der advarer ved tilløb til uhensigtsmæssig adfærd. Men forsøg viser, at der meget ofte kan findes en stor accept, hvis formålet fremstilles grundigt og troværdigt (Meijles et al, 2013; Sorgenfri et al, 2009).

Crowdsourcing, altså frivillig dataindsamling og -deling, kan være et effektivt middel til at sikre aktiv deltagelse i naturforvaltning og sikre engagement i naturbeskyttelse. Der er flere gode danske eksempler, herunder Jægerforbundets indsamling af oplysninger om agerhøns og harer, og Naturbasen samler oplysninger om planter. Der er muligheder for at rapportere om affald og miljøsvineri i Danmarks Naturfredningsforenings app. Der er interesse for at kortlægge invasive arter og skabe et grundlag for konkret handling i bestemte lokalområder. Endvidere findes der særdeles vel fungerende og populære apps til ornitologi i de engelsktalende lande. Ikke alene kommer naturområdernes gæster til at føle større ejerskab til og ansvar for de fænomener, som de observerer, men de opnår også løbende en større viden, som forankres og deles. Dette er i stil med "borgerinddragelses-apps" til indberetning af fejl, såsom Hul-i-vejen eller Rapport-fra-stedet, der nævner giftige plantearter som en af de ting, der kan indberettes af borgerobservatører. Der anvendes andre begreber for deltageres bidrag til bredere kortlægninger, for eksempel "participatory GIS". Fritidssejlerne har eksempelvis været med til at opdatere søkort. Internationalt kan der henvises til et forsøg med "borgerhydrologi", hvor borgerne er med til at registrere vandløb og passe på dem (Lowry & Fienen, 2013).

Mere systematiske og organiserede dataindsamlinger er også mulige, og mobiltelefoner og bærbart computerudstyr bruges i stor udstrækning allerede af forvaltninger og konsulentfirmaer, eksempelvis ved den store igangværende kort-

lægning af §3-områderne, som er de beskyttede naturområder, som ikke nødvendigvis er omfattet af fredninger eller konventioner. Nogle §3-områder vil man gerne af opdragende og oplysende grunde have mange besøgende til.

Datakvalitet er et emne, som naturligvis er kritisk ved brugerbidrag. Validering af informationer, retighederne til indhold og forpligtelser i forhold til vedligeholdelse er også vanskelige forhold, som vil kræve en afklaring.

Deltagelse i naturbeskyttelse og oprydning kan også være særdeles håndfast. "Cache in - trash out" events afholdes jævnligt rundt om i verden af geocachere, og dette er begivenheder som formidles og kommunikeres elektronisk.

Er myndighederne parate til informationsdeling?

"De sidder stadig med kuglepen på et kort, som de fremsender til os". Sådan siger en af respondenterne i denne undersøgelse om samarbejdet med en styrelse om legalitetsforhold i et naturområde. Hans indtryk er, at der ud over teknologiske barrierer også er kulturbarrierer, som er med til at forsinke en avanceret og inddragende naturbeskyttelse. Men man har faktisk langtrækkende visioner og planer for offentlige miljø- og naturaktørers digitalisering (Digitaliseringsstyrelsen, 2013). De peger i retning af en styrkelse og samordning af datagrundlaget for forvaltningen på måder, som først og fremmest er for at sikre en bedre og mere effektiv forvaltning. Visionerne har også potentialer i forhold til at kunne tilgodese

friluftslivet. Miljøportalen er et skridt i retning af en stærkere forvaltningskultur med informationsdeling, og denne portal udbygges løbende, blandt andet med input og ideer fra brugerne.

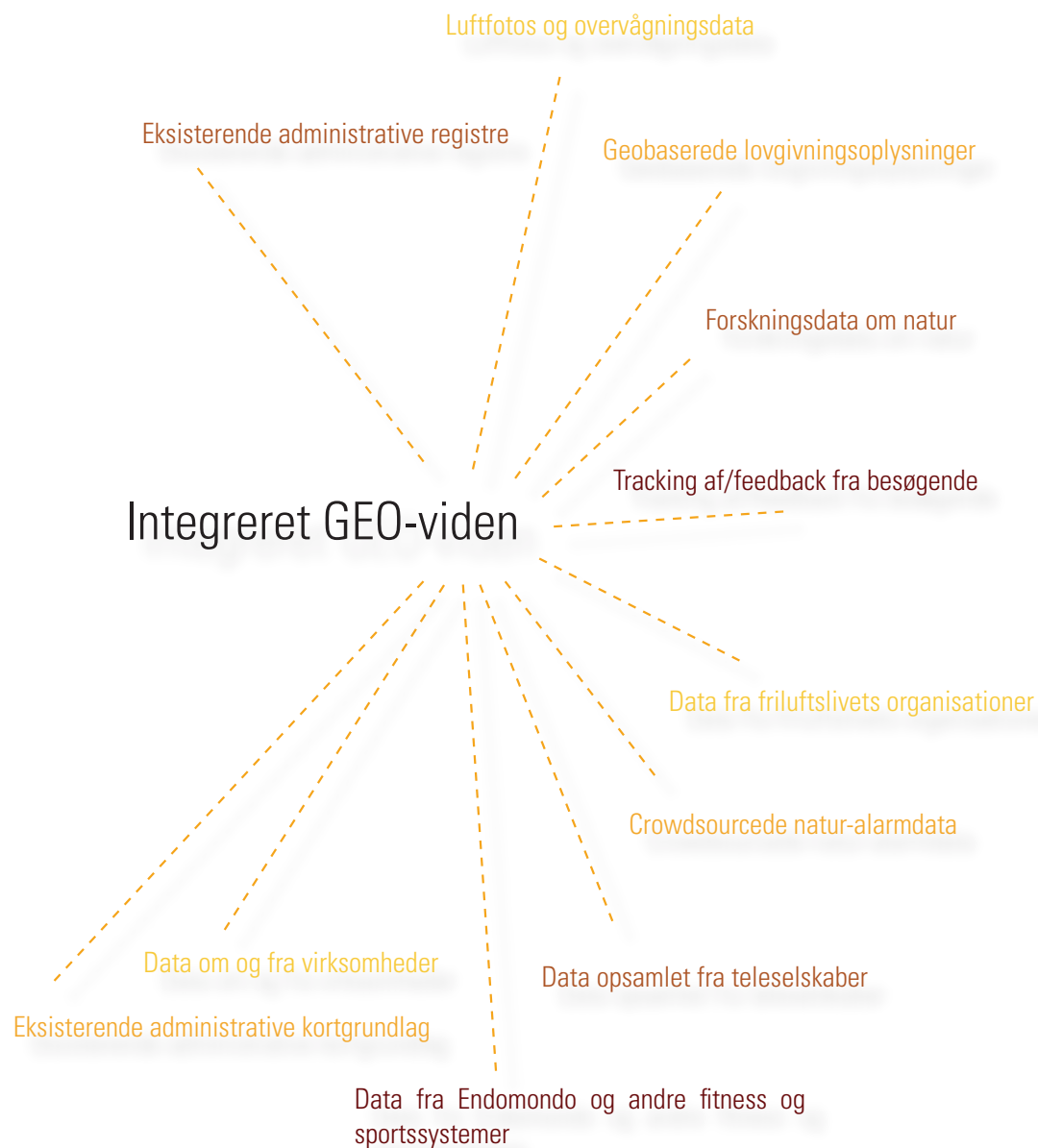

Men kritikerne mener, at der er et stykke vej endnu i brugervenlighed, fleksibilitet og opdatering. Man kan på samme måde fremhæve, at forvaltningen af kulturarven i landskaberne kun er i en indledende fase i forhold til digitalisering (Kulturstyrelsen, 2013). Der tilbagestår, at data deles med almindelige friluftsudøvere på en måde, så de får en virkning i forhold til beskyttelsesordenen.

Mod nye former for datadeling?

Der synes at være et stort yderligere potentiale for udvikling af mobilapplikationer og andre interaktive redskaber til de aspekter af friluftslivet, der vedrører naturbeskyttelse. Der udestår en række helt essentielle spørgsmål om, hvem der skal administrere indkomne oplysninger og data, hvordan udviklingsarbejde fastholdes og indlejres og ikke mindst samordnes med eksisterende praksis for forvaltning og information. Hertil kommer, at der er brug for nye samarbejdsformer med friluftslivets organisationer og medlemmer. Dette er ganske store spørgsmål, og tilsyneladende er myndigheder og organisationer kun sparsomt begyndt at tage stilling hertil.

Forhåbentlig er der mod til at kickstarte en udvikling, for eksempel på forsøgsbasis. Når nu Vadehavsområdet bliver udpeget til UNESCO verdensarv, så kunne det passende være her, at Danmark viser verden, at vi vitterlig vil noget vigtigt med digitale løsninger i natur og miljøbeskyttelse. Og at vi også mener det alvorligt med involveringen af friluftslivets brugere. ■

Om forfatterne

Niels Christian Nielsen er Phd på Center for Landdistriktforskning ved Syddansk Universitet.

Anne-Mette Hjalager er professor på Center for Landdistriktforskning ved Syddansk Universitet.

Thomas Theis Nielsen er lektor på Institut for Miljø, Samfund og Rumlig Forandring ved Roskilde Universitet.

Kilder

Alexander, M. (2013). Management planning for nature conservation. A theoretical basis & practical guide. Springer.

Batty, M., Hudson-Smith, A. Milton, R. & Crooks, A. (2010). Map mashups, Web 2.0 and the GIS revolution, *Annals of GIS*, 16, 1, 1-13.

Bekendtgørelse om offentlighedens adgang til at færdes i naturen af 20/11 2006.

Center for Digital Forvaltning (2012). Innovative veje til vækst og velfærd i land- og yderkommuner. Dansk Energi og CEDI.

Digitaliseringsstyrelsen (2013) Effektiv miljøforvaltning på et fælles grundlag. København.

Gimblett, R. & Skov-Petersen, H. (eds) (2008). Monitoring, simulation, and management of visitor landscapes. Tuscon: University of Arizona Press.

Jensen, A.S., Bro, P., Harder, H. Hansen, J.H. & Tradisauskas, N. (2009). Distinguishing movement from stays during continual GPS tracking. Paper præsenteret ved Kortdage, november 2009.

Hjalager, A.M., Nielsen, N.C., Nielsen, T.T. & Nielsen, S.P.P. (2013). Avanceret teknologi i friluftslivet. Tendenser, innovation og perspektiver. Esbjerg: Center for Landdistriktforskning, Syddansk Universitet.

Kulturarvsstyrelsen (2009). Digital Museumsformidling - i brugerperspektiv. København. http://www.kulturstyrelsen.dk/fileadmin/user_upload/kulturarv/publikationer/emneopdelt/digitalisering/digital_museumsformidling.pdf

Kulturstyrelsen (2013). Beretning Årsmøde 2013. København.

Lov om Naturbeskyttelse" af 18/8 2004.

Lowry, C. S., & Fienen, M. N. (2013). CrowdHydrology: Crowdsourcing hydrologic data and engaging citizen scientists. *Ground Water*, 51, 1, 151-156.

Meijles, E.M., de Bakker, M., Groote, P. & Barske, R. (2013). Analysing hiker movement patterns using GPS data: Implications for park management, *Computers, Environment and Urban Systems*, Available online.

Nielsen, C. (2013). Teknologi og Friluftsliv. *Dansk Friluftsliv*, 90, 5-10.

Nielsen, N. & Blichfeldt, B. (2009). Where do they go? Monitoring tourist mobility at the destination. Paper præsenteret ved NORTHORS Symposium, Esbjerg, Oktober 2009.

Nikolajsen, C. (2012). Inspirationskatalog. Smartphonestrategi i NST. NATECO.

Petterson, R. & Zillinger, M. (2011). Time and space in event behaviour: Tracking visitors by GPS. *Tourism Geographies*, 13, 1, 1-20.

Ribot, J. C., & Peluso, N. L. (2003). A theory of access. *Rural Sociology*, 68(2), 153-181.

Søndergaard Jensen, F. Skov-Petersen, H., Anderson, D., Lime, D. & Coble, T. (2011). Forvaltning af friluftsliv – 25 praktiske anvisninger. Københavns Universitet: Planlægning og Friluftsliv 29/2011.

Tind, E.T. & Agger, P. (2003). Friluftslivets effekter på naturen i Danmark. Roskilde Universitetscenter & Friluftsrådet. <http://www.friluftsradet.dk/media/196013/SamletRapport.pdf>

Denne artikel er blevet til i forbindelse med et forskningsprojekt "Avanceret teknologi i friluftslivet". Der er modtaget støtte fra Tips- og Lottomidlerne fra Friluftsrådet.

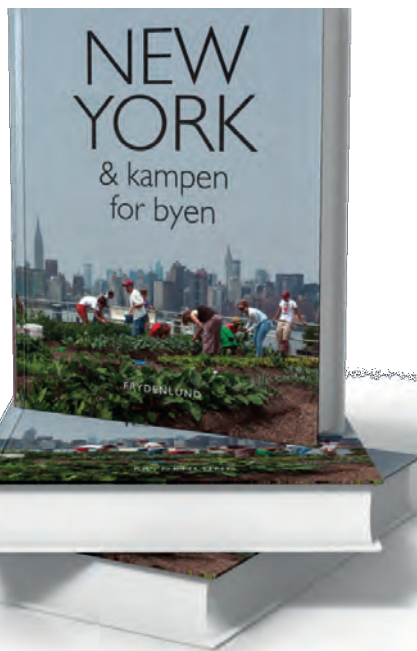

KRISER & KAMP I NEW YORK - BEVEGELSER I BYENS ROM

Anmeldelse

Af Gisle Løkken

Først bragt i Arkitektur N nr. 1-2014

Peter Schultz Jørgensen, *New York & kampen for byen*, Frydenlund, 2013, 607 sider.

Få byer er så beskrevet, besunget og dokumentert som New York City. Verdensmetropolen som så mange har et forhold til, har vært og er et globalt omdreiningspunkt for migrasjon, handel, finans og kunnskap. I denne atmosfæren av dynamikk og omskiftelighet kommer *New York & kampen for byen* tett på det livet som ligger bakenfor de mest turisttilpassede gatebildene, eller som forfatteren selv formulerer bokens tema: "New York er en opphopning av talløse henders arbeide, tanker og materialer. Hva er det der inne i byen, og hvilke krefter er det som strukturerer byens liv?"

Arkitekt, byteoretiker og kronikkør Peter Schultz Jørgensen har skrevet en engasjerende fortelling om det mangfoldet av mennesker som bor i byen og bærer den på sine skuldre. Ikke slik for eksempel Paul Auster skildrer New York, som kulisse for en ensom maskulin kamp, men som en kraft av samarbeidende sosiale strukturer og et samlen- de arbeid for verdighet og rettigheter. Det er en fortelling om undertrykking og armod, men også om en utrolig overlevelsessevne, kreativitet og idealisme som sprenger grenser for det mulige og noen ganger det lovlige. For makten ligger fremdeles hos den rikeste 1% som siden 1970-tallets mange kriser har ført New York inn i en jungel av nyliberalistisk ideologi og økonomi, og som i dag tar til seg hele 44% av byens inntekter. I motsatt

ende har den fattigste halvparten av innbyggerne fått redusert sine inntekter til bare 7,9% av totalen. Dette er ifølge Schultz Jørgensen New Yorks nye arbeiderklasse i den postindustrielle byen, en befolkning som for en stor del består av uorganiserte immigranter som har vist seg svært sårbare for boligspekulasjon og endringer i arbeidsmarkedet. Det er denne harde demografiske realiteten som ble til slagordet "*We are the 99%*" hos den standhaftige *Occupy Wall Street*-bevegelsen som vi alle kjenner fra nyhetsbildet.

Schultz Jørgensen maler *Kampen for byen* på et stort lerret over 600 rikt illustrerte sider. Parafra- sen over Lefebvres bok *Le droit à la ville*, eller *Retten til byen*, er bokens grunnleggende politiske agenda, og selv om hvert kapittel kan leses som en selvstendig fortelling, formidler de alle ulike sider av denne fundamentale kampen. Schultz Jørgensen bygger fortellingen grundig og systematisk gjennom samtaler og byvandringer, og geografiske og historiske referanser. Byen som struktur, fenomen og politisk arena er en gjen- nomgående akademisk diskusjon, og forfatteren relaterer sitt ideologiske standpunkt og sine resonnementer til de mange ledende byteoretikere som ser byen generelt og New York spesielt som en av fremtidens viktigste arenaer for det urbane paradigmeskiftet som i følge boka må komme.

Som Lefebvre ser Schultz Jørgensen retten til byen som et radikalt prosjekt som krever en dyp omdanning av samfunnet. David Harvey, professor i antropologi og geografi ved City University of New York og en av bokas mest siterte ideologer, beskriver byene i et slikt perspektiv: "... *major sites of political social, and class struggles*". Momentet for forandring er under oppbygging med de store kriser som drakraft.

Boka er en fortelling med "helte og skurker", og sterke endringskrefter som globalisering, sonedeling og gentrifisering skaker kontinuerlig byen og dens innbyggere. En av de personifiserte "skurkene" er (nylig avgåtte) borgermester og multimilliardær Michael Bloomberg som de siste ti årene har styrt byen som sin egen bedrift, bygget ned offentlig sektor og stimulert til privatisering, individualisering og spekulasjon. For Schultz Jørgensen er dette en politisk kynisme som har ført til oppløsning av byens sosiale strukturer, og som har spisset konflikten mot de mange "heltene"; ildsjeler og organisasjoner som jobber for fellesskapet og de vanskeligstilte. Dette er et gjennomgående tema som bærer bokas fortelling; alle *bottom-up* initiativer som representerer det autentiske ved byen, og som fører en utrettelig kamp mot utbyggere, ufølsom planlegging, gentrifisering og maktovergrep.

Fortellingene om de mange *community gardens*, syklistbevegelser, hjemløseorganisasjoner, lokaldrevne initiativer og bydelssentre formulerer byen som politisk og sosial arena, der til og med byens mangfoldige musikkliv danner en egen historisk geografi av politisk kamp og sosialt opprør.

New York & kampen for byen viser den verdikamp om rettigheter og menneskeverd som gjenomsyrer det amerikanske samfunnet i dag. En umiddelbar assosiasjon går til en av de kanskje viktigste arbeiderklasseromaner som er skrevet, *The Jungle* av Upton Sinclair, som skildrer de totalt umenneskelige og ekstreme forholdene i Chicagos kjøttindustri tidlig i det 20. århundret. Som i *New York & kampen for byen*, er *The Jungle* en fortelling om vanlige menneskers kamp for å overleve, om en uendelig strøm av immigranter til et samfunn som lovet velstand, men som tilbød sosial og økonomisk armod og hensynsløs utbytting i en atmosfære der bare de aller sterkeste kunne overleve. I forordet til *The Jungle* skriver den legendariske by-teoretikeren, aktivisten og journalisten Jane Jacobs at boka bæres av to parallelle fortellinger, der den ene er den ytre fortelling av mange personer og hendelser, mens den andre fortellingen bare har én karakter, forfatteren selv: "*Ostensibly he is an*

invisible, unnamed narrator (...)[he] is appalled by what he sees and hears. As readers, so are we. His sense of justice is increasingly outraged. So is ours". Schultz Jørgensens metafortelling er på samme måte et prosjekt som driver oss videre, og som aldri lar oss glemme hva det hele dreier seg om, nemlig kampen for en sosial rettferdighet og retten til egen by.

Right to the City Alliance, en organisasjon stiftet i 2007 som samler New Yorks mange byinitiativer, materialiserer alle de krefter som kjemper for en "ny by" og et rettferdig samfunn, og jobber under den enkle parolen: *Take back the city*. I en tross alt optimistisk ånd og tro på at det vil skje noe, og at de mange understrømninger i fremtiden vil gi oss en helt annen sosialt, økologisk og økonomisk bærekraftig by, avrundes Schultz Jørgensens bok, igjen med Lefebvres forventningsfulle ord: "*Urban life has yet to begin*". ■

Gisle Løkken er arkitekt i 70°N arkitektur og lærer ved Tromsø Academy of Landscape and Territorial Studies.

I Byplan 4/13 bragte vi et utdrag av bogen *New York & Kampen for Byen*. Vi vil naturligvis takke Bogforlaget Frydenlund for at de har stillet tekst og bilder til rådighet.

CYKLEN - BRUG OG BRANDING

Anmeldelse

Af Charlotte Odgaard Sjælland

Bogen *Cyclists & Cycling Around the World – Creating Liveable and Bikeable Cities* er et fremragende stykke formidling. Sproget er let-tilgængeligt ligesom bogen er gjort overskuelig gennem en opdeling i 7 kapitler: *Cycle Culture; Liveable and Bikeable Cities; Cycle Infrastructure; Safety for Cyclists; Bicycles; Cycling Policy* og *Cycle Advocacy and Education*. Hvert kapitel rummer en introduktion til emnet og de enkelte eksempler i kapitlet. Særligt det sidste er en glimrende måde at finde ud af, hvilke kapitler man med fordel kan læse, hvis man søger specifik viden. Bogens 27 eksempler fra hele kloden konkretiserer cyklismens udfordringer lokalt samt deres metode til at fremme cyklismen. Der hvor bogen virkelig kommer til sin ret er forfatterens evne til at løfte de konkrete eksempler op på et plan, hvor de først fungerer som øjenåbner for læseren, og siden giver stof til eftertanke. Personligt er jeg imponeret over redaktørernes evne til få eksemplerne til at spille sammen antallet af skribenter og deres vidt forskellige traditioner og kulturer taget i betragtning. Jeg har nydt at læse bogen, de følgende afsnit rummer nogle af de tanker jeg har gjort mig undervejs.

”Jeg er så glad for min cykel, jeg kommer hurtigt langt omkring...”

Hvor mange lande kan prale af at have et hit om en cykel? Eller have en statsminister, der blev verdenskendt som manden med cykelhjelmene? I Danmark er cyklen en naturlig del af dagligdagen, særligt i de store byer er cyklen det mest effektive transportmiddel. Samtidig er driftsomkostningerne overskuelige, parkering er altid gratis og lige ved døren. På trods af cyklens mange fordele falder antallet af cyklister i Danmark, det samme er tilfældet i Kina – Cyklernes Land. I 1997 så jeg, hvordan det kinesiske bybillede var domineret af cykler. Billedet af en helt almindelig sekssporet vej, der i virkeligheden fungerede som en meget bred cykelsti med enkelte motoriserede køretøjer, står stadig klart på min nethinde. I dag har bilerne overtaget vejen, cyklisterne er forvist til vejkanterne. I begge lande vil man gerne vende den negative udvikling. I Kina er cykelstier i naturskønne omgivelser helt adskilt fra biltrafikken i vældig vækst. Desuden har man et stort udbud af bycykler placeret ved knudepunkter mellem offentlig trafik og cykelstierne, man betaler transport og cykelleje med det samme kort! – og det virker.

Systemet spreder sig efterhånden som ringe i hele landet. Hvis man kan betale med samme kort over det hele, skulle rejsekortet måske sende en delegation østover!

Kampen med den hellige ko

I Danmark tages cykelstier for givet, cyklisterne kører råddent, som ejede de hele vejen. Det er ikke tilfældet i Indien, her er cyklisten den usynlige trafikant, der må kæmpe med alt fra hellige køer til lastbiler om retten til at færdes PÅ vejen. Det var en øjenåbner for mig at læse om kønspektivet i en bog om cyklisme. Der er milevidt fra forsidebilledet af den lykkelige kvinde på jernhesten til kvinders vilkår i Indien. Cyklen bruges til at transportere alt fra møbler til mælk. Den er blevet et redskab i kampen om bedre livsvilkår – også for kvinder. Derfor er kvindelige cyklister blevet en del af kampen om gaden, de kvindelige cyklister er ikke bare usynlige i lighed med deres mandlige fæller. En mandlig cyklist kan da ikke møde en kvindelig cyklist uden at skulle overhale og vise sin overlegenhed. Men kvinderne er klar til at indtage den frihed, cyklen giver adgang til. Muligheden for øgede indtægter. De kan ikke

Foto: Emil Egerod Hubbard

vente på et netværk af cykelstier, eller de andre trafikanters respekt. Det kan godt være at de kvindelige cyklister i Indien kører råddent – med livet som indsats i kampen om vejen og retten til et bedre liv.

Cyklen – redskabet der løser en mangfoldighed af problemer

I andre dele af verden har cyklen fået sin helt egen bane, bilisterne synes bare at den egner sig fortrinligt til parkeringspladser. I Danmark har kampen om parkeringspladserne ført til en anden udvikling. Her bruger flere håndværkere specialbyggede ladcykler i stedet for kassevognen, ligesom man kan købe pandekager fra en cykelvogn. For fattige kenyanere kan adgangen til en ladcykel betyde nye muligheder for arbejde og dermed forbedrede livsvilkår.

Andre steder på kloden er cyklister et sjældent syn. I Lima har Verdensbanken støttet et projekt, der fokuserer på at få 9-12 årige op på cyklen, med henblik på at gøre dem til fremtidens cyklister. Det sker gennem undervisning i parker og ikke mindst ved at skabe bilfrie rum på udvalgte søndage. Et tiltag med den sidegevinst at den bilfrie gade transformeres til et socialt rum, hvor indbyggerne mødes på lige vilkår og dermed øges den sociale sammenhængskraft på tværs af eksempelvis økonomiske og sociale skel. En sidegevinst der kan vise sig særdeles værdifuld i alle de lande, hvor forskellen på rig og fattig vokser og truer den sociale sammenhængskraft. Det kan lyde så enkelt med en cykel i en park og bilfrie søndage. Men intet af disse tiltag kunne lade sig gøre, hvis ikke politikere, borgere, erhvervsfolk og interesseorganisationer var i stand

til at samarbejde på kryds og tværs mod et fælles mål. Samarbejdsrelationer der kan være til nytte næste gang et problem skal løses.

”Der var en, der var to, der var tre på cykeltur...”

Der går nok et år eller to inden cykelferie for alvor bliver allemandseje rundt om på kloden eller at flere kronprinser end den danske lader sig se på en ladcykel – dog uden cykelhjelm. Imens er happenings og projekter med til at gøre det cool at cykle til hverdag og fest. Her er jeg stolt af at være gennemsnitsdansker, sådan en hvor en punktering vælter hele dagsprogrammet. Cyklen er den nemmeste og ikke mindst billigste måde at komme fra A til B, derfor er valget enkelt. Bogens virkelige kvalitet er, at den fokuserer på cyklen som et redskab til bedre livsvilkår for alle. Cyklisme er hverdag, det der får hverdagen til at hænge sammen. Cyclists & Cycling around the world når hele vejen rundt om alle de faktorer, der skal fungere før antallet af cyklister er en indikator for byens livability.

Når 2+2=5

En cykel er mere end summen af pedaler, bremses, nav, styr og sadler. Cyklisten er mere end kombinationen af menneske og cykel. Kun ved en fælles indsats kan cyklen bruges i kampen mod luftforurening, være med til at lette presset på vejnettet, forbedre folkesundheden, den sociale sammenhængskraft og meget andet.

P.S. Man skal ikke altid skue hunden på hårene

Hidtil må dette siges at være en lovprisning af Cyclists & Cycling around the world. Men da mit

blik første gang faldt på omslaget røg min øjenbryn på himmelfart. Igen et af disse arkitektede eksemplarer, hvor byer viser, hvor fantastiske de er at bo i. Toptunede billeder, der helst skal tale mere end ord. Her er indbyggerne lykkelige – og så på det lig af en cykel, der skal virkelig trampes igennem! Ikke lige mit valg af en cykel, der bruges som det primære transportmiddel i dagligdagen.

Havde det ikke været for det tydelige logo – men ikke nydelige – fra Fondo Editorial, der springer i øjnene, var der dømt coffetablebook. Forsidebilledet er som i mange andre tilfælde taget på Islands Brygge. Den lykkelige cyklist står på den letgenkendelige belægning med Kalvebod Brygges kendte og forhadte domiciler i baggrunden. I det mindste kan jeg glæde mig over, at Bryggebadet ikke har sneget sig ind i baggrunden. Det ville have taget al fokus væk fra cyklen, der skulle være bogens omdrejningspunkt.

Som læseren sikkert allerede har opfattet, ville bogen have været mere tiltrækkende for undertegnede, hvis forsiden havde været prydet med transportcyklen fra Kisumu i Kenya. Eller cykelstativet foran på busserne i Vancouver, der gør det nemt og bekvemt at kombinere cyklen med den offentlige transport. Begge eksempler på cyklens virkelige værdi for det enkelte menneske. Heldigvis skal man aldrig skue hunden på hårene. Det er ikke alle cyklisterne i bogen, der udstråler idel lykke siddende på et øg af en jernhest. ■

Om Forfatteren

Charlotte Odgaard Sjælland er cand. Mag i sociologi og ansat i Dansk Byplanlaboratorium.